

REPUBLIQUE DU MALI

Un Peuple - Un But - Une Foi

MINISTÈRE DE LA JEUNESSE, DES SPORTS DES
ARTS ET DE LA CULTURE

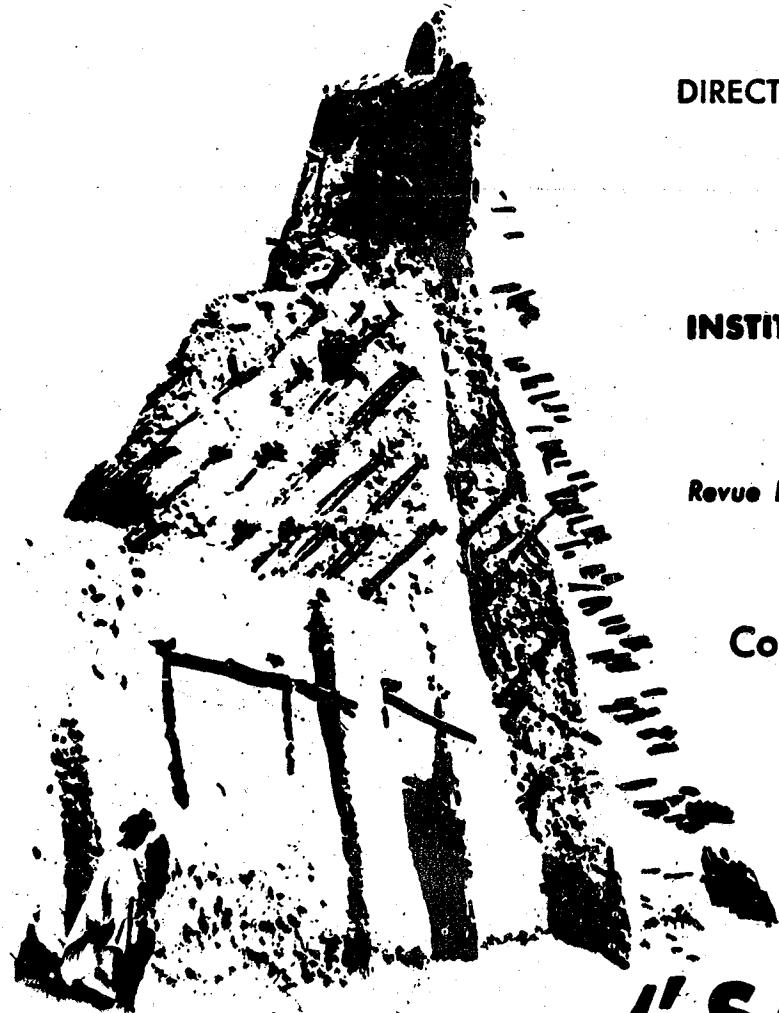
DIRECTION NATIONALE DES ARTS
ET DE LA CULTURE

INSTITUT DES SCIENCES HUMAINES

Revue Périodique de Vulgarisation Scientifique

Collection Culture Populaire

"SANKORE"

BAMAKO B.P. 159

Revue Semestrielle N°

3

ANNEE 1963

IMPRIMERIE I. P. N.

COLLECTION CULTURE POPULAIRE

REVUE PERIODIQUE DE VULGARISATION

Tirage : 500 Exemplaires

REDACTEUR EN CHEF

Mamadou SARR

N° 8

Année 1976

K U N D A'

Fa so' tè bà nògò la fa cièn' yèrè kò.....	1
Bamanan kan' siginiw'.....	2
Ntèmpéri'.....	4
Bènba kanw' ye jigiye (Poyi).....	5
Jigiba ka sojo nyini'.....	7
Banyèrèye.....	9
Dugu kolo' ni sanna fènw'.....	17
Kuran' sintin' n'a lahala'.....	21
Njègèn kalan'.....	29
Sumanw'.....	39
Saha ledamu'.....	42
Gana maaya' labèn cogo'.....	51
Kan ko' jate minè'.....	56

An fa so jama' dan karila. Sababu jumen na ? Sébennintanya'.
wa hali bi, o dan kari in bë fa so' kunna wolo' n'a jiidi' nyè.

Fa so kòn faya' ka jonya juru' memm'an kan' na ko sèbè. Fa so
kòn faya' ka famu sira' balan' ; an n'o karili' cè' ka jan. Famu sira'
binkamni' daga kisè blen d'an kan. K'a fò o wulili' se t'an ye dè ?
Senna bée ni daliluba saba don : soro' sira tege' la, politiki' sira tege' la;
ani famuya' sira tege' la. O tuma, ni fa so kòn faya' y'a ka fa so jonya' ni
fa so jonya kura' famu sira' boli nink' a banba, o man kan ka bal'an na.
O tè dò were ye, a ka digi' miiriya' bisiki dò kò, i n'a fo k'a nyini k'an
danbe' don bogò' la, an'o na sira do : finman ko', k'a dungew' ke jugu sagow' ye.

Kolo geleya min kèra ka nanzara' donni' bali an ka jamana' kono,
o n'a anaya bee, marama fen nyenema y'a je : fa so jama' ka politiki ben ;
ka jien yelema nyè don sabatilen k'a taalan' ye.

Maa caman b'an ka to ko' tògò' da don dalabaliya' kun, k'o
fò ka di. Ayi ! O don dalabaliya togo in n'a na siraw' tè dò were ye fa so
kòn faya' ka dana jugu daga kisè blen' n'a digi' nò' kò. O kuma sa, n'anw
fa so jama digilerw' de jòr'a kan k'an ka sènè sun' si latunu (soro',
politiki', famu sira' ni maaya' sèjè minun b'an kan), an ka kan k'a to an
hakili' la, ko an jugu fin' de ye fa so konniya' ye, w'ale de fana ye maaya'
mume ma bònè kisè blen' ye. O kuma , ka taasi sòrò, ka miiriya' marama fèn
dabali k'a to an b'an wasa' don fa so' jien yelema famu sira' la, k'o
marama fèn' don fa so jama' bolo, jugu si dònbalì' kan' ma, o de y'an
mònèna wale' ye. O nyuman' ye, anw kalannaw', an ka kan k'an hakili' saniya
fasay, sabu cièn-cièn' na, a ka ca an hakili' ciènnèn don fa so kòn faya' ka
famu sira' baga' fè. Cièn' yèrè la, an tè famu sira werèw dòn a ta kò ; an
tè nafa werèw dòn a ka maaya sira' nògò' kò. Jien sira' tè na jèn n'a ye fiew
an ka t'o fa cièn' kunna wolo' wale' latigebali ye, k'a to a ka folonkonton fa
so kòn faya' ni jugu sagow' sen kòrò.

N'an ka fa so denya' ye cièn ye, a bë bèn an ka hakili jaka bò'
sòrò miirilaba dò ka nin hakilila in na : "Fo cogo' de ka kè min b'a to famu
sira' ni don ko' ani jien yelema' ko nyè ba kuuru' bë doroko a nyè' ma faasi,
u ka kè marama fèn barikama ye ka fa so jama' ladamu nink'a jè kelen ye, ka
jugu' falako nink'a halaki, an'u ka démè' don fa so jama' na ka jugu' kèle ni
dusu kelen ni galabu kelen ye ".

I - SIGINIW' :

Bamanan kan' sigini' kun fòlò mugan ni sekin (28) misenman n'a kubaba flè ninun ye :

a, A : Ayiwa	! ny, Ny = Nyō'
b, B : Balo'	! b, B = Bana'
d, D : Dabali'	! o, O = O
j, J : Jege'	! o, O = Owò
e, E : E	! p, P = Paratali'
e, E : Ele	! r, R = Rotomoli'
f, F : Faso'	! s', S = Sara'
g, G : Galama'	! sh, Sh = She'
h, H : Hinè'	! t, T = Tasuma'
i, I : Isa	! c, C = Ci kè'
k, K : Kalo'	! u, U = Umu
l, L : Lefe'	! w, W = Wari'
m, M : Malo'	! y, Y = Yamaruya'
n, N : Nafa'	! z, Z = Zèrè'.

KOLOSHI' :

Yèle kan wolofla bë bamanan kan' na. Tuma dòw, u bë sama ; u flè nin ye :

a : bara'	! aa = baara'
e : fere'	! ee = feere'
è : fèrè'	! èe = feere'
i : kiri	! ii = kiiri'
o : Koro'	! oo = kooro'
ò : kòri	! òo = Koori'
u : buru'	! uu = buuru'

2 - NUNNA SIGINIW' :

a) Nunna yèle kanw' :

olu fana ye wolofla ye :

an : Fanta ye fantan ye.

en : Dén kelen b'a fe, a balolen be

èn : Èn ka di , nk'a tè Kè nògù' kan.

in : Bintu bë sin'min.

on : Donso Kè' ye sogo' bon.

òn : Mònzòn ye ji' bòn.

un : Kunba bë mun dun ?

b) Nunna tugu Kanw'

Nunna tugu Kanw'. Ka ca ka kè nin duuru ninun ye :

nk : Nkalon' man nyi

np : Npè bë npèri' bù

ns : Zumana bë nsirin' da.

nt : Tènèn ye ntèbèn' san ntènèn don.

nc : Nci bë ncàkàn' feere,

3 - KANW' :

a) Kan Si fla bë bamanan Kan' da nyèw bëe Kun Kan : Kan jiginnen', ani Kan yèlènnen'.

Da nyè' Kolo' n'a bùnna' dòrùn Kanma yèlènnen bë taama shièn ni Kan yèlènnan' (') ye K'a n'a Kan nyuan dan fara, ni fereke' bë sàrà Kuma' Kàmò, Kàrà' sira tègè' la.

MISALI' :

'A ye Setu nyininka, a ko di ?

A Ko a ka fini bëe sanna, nka fini bërè ma san a fè.

b) Kan fla wèrè bë mabèn' sira tègè' la :

faranfasilen' Kan' (faranfasitan'), ani faranfasibali' kan'

Faranfasiya' bë matògù' Kun Kan. Ni faranfasi Ko' b'a ma, a ka ca faranfasilan' (') bë k'a la.

MISALI' =

(Bi ye seli' ye (1) -----) (seli' : faranfasilen)

(Bi ye seli' ye (2) -----) (seli' : faranfasibali)

(Saga' tè yan (1') -----) (Saga' = faranfasilen)

(Saga' tè yan (2') -----) (Saga' = faranfasibali)

A. PUKURE

B. TARAWELE

C. BARI

Dalen

- 1 - U Sigi yòòdbaw ye Segu ni Baninkà ni Bélédugu ni Karita ye.
- 2 - "ayiwa" mòsùnnèn(1). A fla tè sòrà Shè Kili kelen na.
- 3 - Ka Fèn' ye K'a Faranfasi.
- 4 - Jègè da jan' dà don.
- 5 - Ka bila dà nà' na yaasa a fana k'a lafinye.
- 6 - Kòrà dòn . "Taara" sina'(2).
- 7 - N'i y'a min, i n'i ka to' binyè' dun. Nyininkalilaba' b'i kàròkè ta' bù i taya' la.
- 8 - N'i ye du dan , i jugu' bë caya . Dòw bë u bënbaw' taw' lagosi , K'u nàrà wali taw' la ko du dàràñ de bënnen bë dànniya' ni famuya' laseli' la.

	1	2	3	4	5	6	7	8
1								
2			*				*	
3					*		*	
4	*		*	*				
5	*							*
6			*					
7	*				*			
8	*		*					

Jalen

- 1 - A kà kuruni kelen bë Segu don da' la, dugulen bëe t'a yòòdà dàn janko dunan nyétaanci guasan.
- 2 - "ayiwa" mòsùnnèn.
- 3 - Si naani don : Namakan si', Ganda si', Mamuru si' ani Banjugu si'.
- 4 - Sigini fàlò sigi yòòdà naani, ka so kelen-kelen don u ni-nyògàn cè.
- 5 - A bë siri bagan dòw kan kàrò.
- 6 - Nòna'(3) . fiew!
- 7 - A ni ji' nyaaminen.
- 8 - Nòna':

(1) mòsùnnèn : "tagara" mòsùnnèn ye "taara" ye ; "kògò" mòsùnnèn ---) "kua"

(2) sina' : "Jan" sina' ye "surun" ye ; "faama" --> "faantan"

(3) Nòna' : ne, e, ale , anw , aw, ...

Fa cièn' jiri' , jigiya jiri sabali' , sigey !

Turu jiri' ni falen jiri' tè sa ã a.

Fa cièn' jiri tuba' , a turubaa te.

Danbe' seere' , kabi lawale , fo kuday.

K'a nyini k'o halaki gungurun ye,

Ka jigiya' so' kè tomon ye fasay,

Ka jirila dòn' minè shi ye , suba !

Benka berew' ka horòn kan'

K'o kè saraka kònò kan ye , kaari !

Ee ! Fa cièn' jigi' sinsinnanw'

An tè kònò ye , wara dun t'an ye .

ka k'an yèrè ye , wasaba' don.

Aa ! Yèrè dòn' , yèrè dòn' nyuan tè.

An fa cièn in , an bënbaw' berew'

Ka dakabana cièn dawulama' .

Kungo' ni so' sigira , ninka jièn latige ,

Guan' tugura ka nege' dabali ,

Kan junènw de la sa ,

Kabini jièn sira' tle shinin' ?

An bënbaw' ka yèrè wolo kanw !

Kabila' jigiya' sunba , sigey !

Wasa' ni jiidi' b'o kalan' na.

Ee ! Fa cièn' jigi' sinsinnanw'

An tè kònò ye , wara dun t'an ye .

ka k'an yèrè ye , wasaba' don.

Aa ! yèrè dòn' , yèrè dòn' nyuan tè.

An K'an benba kanw' kalan.
Mone bo' ni kunna wolo' kan'.
Cè, muso, den misen, maa koro,
Bon bee, hakili' be kalan so.
Dönniya', ele hakili' balo'
Foro shi tne te sene ye.
Kan shi tne te don gili ye.
Fa so' dungew', monyonw' ka je
Tleba ye, ka jigi sa' dibi' fiye.

Ee ! Fa cien jigi' sinsinnanw'
An té kono ye, wara dun t'an ye
Ka k'an yere ye, wasaba' don.
Aa ! Yere don', yere don nyuan té.

F. JIGIBA D.

JIGIBA KA SOGO NYINI'

Nin Kun ye den misén Kulu dò ye. U té foy la tlou Ké' ni ba jan blaya' Ko. Nk'u té ban baro' ni sósoli' la. Don dò, u ye nyuan sósó : Ko jièn na fén jumén ye maaya' tnè jugu' ye ? Sósoli' guanna Ko sebè. A ma nyè u ye cé Kòroba dò segérè, ko Hakilima. A n'a Ka du déiw' Kun bë foro' la. U ye baara' Ké ka Sénè . Hakilima Ka du den bëe nana sigi jiri sumá' na, u bë dumuni' na. Hakilima Ko ale bë dò Ké, u Ka bin, a n'u sòrò a la. A yérè du tigito, a Kujo b'i són tle blon' Kòrò nya ènyè na, sénè' na.

Den misén Kulu sinna Hakilima so ntogòw' ma dumuni' na jiri sumá' na. U k'u ma :

" - A ni ce ! A ni dumuni !
- Unba ! A ni yaala !
- Ayiwa, anw Koni mènna sósoli' la, an ma bën a Kan, nin Kelen ye jièn na maaya' tnè jugu' ye.
- Aa ! Anw ma sòrò K'o dòn Koy. A ye Hakilima sègérè ben da' ka."

Den misén Kulu ye nyuan cè ka se Hakilima birilen ma sénè' na. U ko a ma :

" - I ni ce ! Hakilima, i ni sénè !
- Unba ni ce ! A ni Kola seere !
- Ayiwa, anw koni guanna sósoli' la, an ma bën a kan fiew, min kelen ye maaya' kala jugu' ye jièn kànà".
Hakilima y'i taasi, k'i Kan to :

" - Ayiwa, den misénw' bë zana Kelen d'a ye fòlò."
" Nin Kun ye Jigiba ntogòdòdò ye. Antennasogonyinyinifon fo wula. A ma foy sòrò sogo kurun saba ko. Donso kè dò yaalatò taara bò a kan kungo' kànà. O ko a ma : "- Jigiba, kabin'i bòra sògòma in na, i bë yaala, i ye mun sòrò ?

- N ma foy sòrò.
- Ee ! E ma foy sòrò, sogo kurun saba b'i bolo, a ko e ma foy sòrò.

- N ma foy sòrò cièn na. Sabu, sogo kurun saba min ye nin ye, nta té. Sogo kurun fòlò in, n b'a di n fa' ma ;

a b'a dun, a kôrôla, a tè se ka sogo shi minè tun. Nin sogo kurun dò in, n b'o di n ba' ma, a k'a dun, a fana kôrôla, a tè se ka sogo shi minè blen. ò sojo kurun sabanan in sa, o ye n dermin' ta' ye, a b' a dun, a ka dua, a tè se ka sogo minè. o kuma' na, i y'a dàn kôni n ma sogo sôrd.

- Aa ! Cièn' don. Jigiba, jaa i ma sogo sôrd."

Hakilima sôrdola k'i kan t'u ma :

" - A ka nyininkali' jaabi' bë zana in kônd. Yal'a y'a kôrd' dòn Den misenw' y'u hakili' munun-munun ka dësè, u m'u ka nyininkali' jaabi' kôrd' ye zana in na. U ko a ma :

" - Anw nyè t'an ka nyininkali' jaabi shi la i ka zana' kônd .

- E! kaba ko. A kelen don ka dloki don a kan na, a ma sôrd ka min nyè finya' n'a jëya' dòn. Jièn latigè' dloki' b'a kan na, nk'a m'a nyè' lasa Aw yérèt'a dòn jièn latigè' ye da kun saba ye ? Kunun, bi, ani sinin ; wa nin bë de ye jiba kelen ye ka woyo. N'i y'a ye o këra jiba ye, ka woyo, kunun ye bi waleya de, k'a kun taa' jigi' sinsin. Bi fana këra sinin nyà shi dannen' de ye. Nyà min ma dan, o bë tigè cogo di ka don jiginè' kônd ? Nin bëe dun kôrd' ba ju' ye kaari', makara' ; w'o kala' ye hasidiya' ye. Ni y'a ye Jigiba bolola ka se sogo minè ye, a bô kolo' de y'a makara. Wa Jigiba ma nyinè o wale nyuman' jigiya' kô. N'a kun këra hasidi ye, a kun na t'o dònbalì ye, a kun tè n'a dennis ka suma, n'o y'a sinin ye. Maaya' bë ten de.

An benbw' ye bâne kisè blen min y'u ka cè siri' la, ka kaar' ni' kô, um a b'o nun ma, anw b'o jigiya' mò' de kan. O dawula walew' ye misali d'akabana ye, u ye min bl'an nyè cièn ye. O kôrd' ye k'u sara ka jigi ya min to a n ye, o minan' fali' hòròn jugu' b'an kan' na, fo k'o sara de.

Maaya' yérè nafa' n'a wasa min b'an kelen-kelen ye, o jigiya' banbali' ye, min tè se ka sata ka ban. O kô, wajibi' fo an fana ka don maaya' sinin nyè sigi' jigi' kôrd. O la, an ka kan ka d'a la, shi kelen tè se ka maaya' jigiya wale' sará. An tè se ka kun jièn na cogo shi la. Ka t'o dòn bali ye, k'i ka jièn latigè' k'i yérè kelen ka sôrd' ye, k'i kônd bara' makara, k'i foori ka bô jièn jigiba in kôrd, hasidiya tè tém'a kan .

Nata', nyèngoya', keeleya', fusabaantiya', juguya' den juguya', kônd faralenya', jahiliya', kôninya', dana juguya', furr..., nin bëe buruju' n'a ba ju' ye hasidiya' ye. O kuma', den misenw', a ka dankaniny'a la ko jièn na fén juguba min ye maaya' tnè' ye, hasidiya' don."

F. JIGIFA D.

Cè kelen këra, ko banyerèye. A ka dugu' tua' ye. Jigisèmè. Banyerèye fa' kun ye nafolo tigi ye ; mori' kun don ; fa' yèrè kun tè sènè' kë. Taalibew caman kun b'a fè. Olu kun bë baara' si bëe l'a ye. I k'a dòn Banyerèye k un ciènn'a ba gbaaw fè ko sèbè. Cènin' kun ciènn'a fo ka t'a cièn ; a kun tè s'ua kala, fo tlon kë ni dunkada. Elè, a këra fugari' da kelen ye. Maa' bonya t'a yàrò ; a hëlèlen, a jaasilen ! A kelen de b'a ba' bolo cèmanin ye. A jòrò' n'a dògùnin bëe musoma, a ni minun bë ba la kôni.

A fa' y'a don kalan' na, a ma kalan' nyè, sabu, a fa min y'u karan mògò' ye, o kun tè sòn hali ka kònkòli' sig'a kun, den in dyanye ko jugu' fè. W'a tè kun maa si kelen na, ni tègè' ka d'a kan, nòntè, i n'a fa' n'a nyènè bô. Tègè tè maga Banyerèye la, nk'a fa' bë kalan den yelekew' sèbè kôrd' baron. Kalan denw' bë baara' k'a ye, kak'u ka sa ; hali nyà susu', ji ta', yàrò furan', u bë nin bëe kë karan mògò in musow' ye, kuma tè foro baara' ni bagan ladon' ni so bin kan' ma. Awa Banyerèye lamòna nin cogo in de la, fo a këra baliku ye. A fa' ye furu muso nyini ka d'a ma. Muso cè sirilen timinandi, ko Timina.

Timina fa' kun ye sènè këla iana ye. U ka gua' kun Ka bon, Kôrd' ni dògò' Kun bë nyuan kan, ka denw' far'u kan. U bë sènè min Kë kurru, sôrd' Kun y'u ma wajibi' ye. Sènè fèn' sugu si dò Kun tè dës'u la. Timina lamòna sèbè sira' Kan, ka n'a jo ko sèbè. Wa maa sèbèba ; maalandi don, a ma ka di fana. A fa' y'a ta suriya' fè k'a di Karan mògò kë in den kë' ma, Ka sôrd' a tè Banyerèye jogo toli' dòn. A t'a dòn fugari' da-Kelen don, nk'a fô nantan Kolon', foroko' ju shua. Timina fa' yérè m'a nyini Ka Banyerèye sòn' dòn. A Kèr'a hakili' la, Ko ale man'i ban k'a den muso' di mori kë' ma, o na k'a fè saamè ye. O na Kë gasi ye. Ko maa tè maa nyuman' jè muso la, sango n'i y'i den muso' di ala ka maa nyuman' ma, Kôldô-Kôlô baraji t'i y'o la !... Timina di Kun bëe flè nin ye nantan in ma. Timina yérè Kun t'a cè' finya' n'a jëya' dòn, nk'a furul'a ma.

Banyerèye tora yooso-yaasa' la du' nyè' fè, foy maguan t'a la, a muso' Ka musaka foy dlon t'a la. A yérè bë bô muso in nun' ma. Timina Ko a ma nyè ye nin cè jaasilen in Kun, Ko nin tè ko labanta ye. Ale Koni fari' ma foy ma bô a Ka cè siri' n'a ka timinandy'a n'a ka sèbèya' la, ni dà yérè ma far'a Kan. Jòn foro' b'a bolo, a yérè bë to K'o sènè. N'a buran Kë' ye Kalan den dòw bla K'a sènè, a b'a fô a ma jig'u la : suruku' b'a dege sen-saba

taama' na, Ko maa tè jièn laban dòn. Muso in dan' t'o ye : nakò' b'a fè, a b'a ladon cogo min, Kòlò-Kòlò tè !

Timina lajòra Ka wolo den Kènin. A tua dara Nyanimanjugu. Ba in de Kelen pew jòra ni den' Ka Ko bée ye, K'a lamò, K'a ladamu, K'a K'i Ko den' t'a mò Kè Karan mògò' Ka mara' kònò, cogo min u Ka maaya' cè' Ka jan nyuan na ! Aa ! Kaba Ko, jaa maa' b'i to toli' la Ka saniya ! Nin bée de ye ba Ka wale ye den in Kan. Saya' ni waati bée a b'a laadi, a b'a nègèn fo ka na den in Kè funankè ye. O furancè' Kònò, Timina wolola den muso la, K'a tua' da Nyèba. Timina ni Nyanimanjugu bè to Ka nyuan baro.

- I m'a ye n den, jièn' y'an fa' n'an ba' de ye, nka hakilintan t'o dòn.

- N ma sòrò k'o Kòrò' dòn Ma.

- E yèrè k'a flè kè, maa kelen pew tè foy nyè, n'i ye denta anin fara Ka fli Kungo' fè, a tè sa yòrònin kelen ?

- Siga si t'o la.

- Wa n'i ye maanin kelen fara Ka bò maaya' la, a dan na, o y'a ta ciènnen ye. Maa tè Kè fèn ye, maa' yèrè tè Kisi hali tle kelen maaw' kò. O kuma', an bè fèn o fèn sàrò Ka bò a nun ma, o Kèra dahirimè ye o, o kèra hali famuya' ni fèerè ye, an b'o de sàrò maaya' lahòròma na.

- Ma, o ye cièn ye, sabu den nyèenin' tè na ni hakili ni barika si ye, Ko a bè ko kè. A bè nin bè sòrò Ka jiidi maaya' de lahòròma na.

- I y'a ye ! Minun bè kafa Ko fèn b'u fè, u y'a bée de sàrò maaya' lahòròma na. Jièn bée de wàshi' don ; dòw de sèèna, ka sa yèrè, olu Ka daamu. O la, o fèn minun b'u bolo, u ta tè, o tèmènen kò, i K' a kè sisan, u n'o nafolo Ka ta Ka bò maaya' mumè cè la, K'u fli kungo' fantan bantan kònò, u bè sàrò k'a dòn u n'u ka sanu' ni wari' ni fèn bée tè foy ye. Ni kùyò y'u nkuna-nkuna' ci, ubè d'a la hali jiri fura' nafa' ka bon u kunna wari' ye, bari jiri fura' kòni bè se ka dun, wari in dunni ko kuma tè.

- Ka bò a la min !...

- O Kuma', n den, an Ka jièn batu, an fa' n'an ba' don, an ka kè jama' fè, an ka Kè jama' fè. Jègè' tè Kisi ji' Kò. N'i kèra jama dò ye, ka k'a fè, Kunna dya tè tèm' o Kan. N'i nyèna ka don da la, ka Kè jama' ma jigi ye, jama' bè k'i ma jigi ye ; a da' tè goya i la abada. N'i y'a mèn dugawu', fèn wèrè tè nin Kò. Wa dana' fana tè da Kan ye Koy, nyè min B'i Kun, aninya min b'i ma katara jama', ma, jièn b'i minè o de ma. Ut'i jigi' tugu, bari, i m'u jigi' tugu, wali, um'a dòn i y'u jigi' tugu. Maaw' tè K'i fè n'i

ma K'u fè o Da a' tè dà wèrè ye nin Kò o. Wa n'i y'a ye i nyuanna fantan jama' n'i famu, i b'a sòrò de halibi, i ma famuya Kè.

- Hattè ! N y'a mèn, Ma...

Don dà, Timina n'a den Kè birilen bè, u bè jòn foro' la K'a kòrò shièn tle blent Kòrò, nènyè na, A y'i kan to a den' ma:

- N den, i y'i tua in kòrò dòn wa?

Den Kè' tora, a b'i miiri, K'i miiri. A m'a dòn a b'a fè Ka bò a ni Fan min cè.

- Aa ! N ma sòrò ka "Nyanimanjugu" kòrò' dòn.

- Tlo' bè Kuma' dya' dòn, nka hakili' de b'a kòrò' ye, n den... Sèè' man jugu, cè siribaliya' de Ka jugu ; ko blen man jugu, jigintanya' de ka jugu. E ma deli K'a mèn, Ko maa man farin, jigi' de ka farin ? Kala tigi' ka farinya' n'a ka dawula' n'a ka sewa', kèle kulu' don, nòntè n'a Kelen y'i kun da kèle' kan, a bè basa minè. Ko bana' ye jugu ye, ayi ! Maa' Kunna' de ye jugu ye. Ko leebu' de ka jugu, ayi ! Jugu min y'i leebu, wali k'là to i leebura, wali k'i to leebu' bolo, o de ka jugu. N den ! Sè è tnè' ye galabu' ye; bònè', jigi' don ; nyani' kala' ye dusu gèlèya' ye. Hali saya' man jugu, jugu sagoya' de ka jugu, n den ! Ni maa' nyanima ka da jama Kun Ko' Kan, Ka da aninya nyuman' kan, Ka da sèbè' kan, a mèn o mèn i Kunna bè wolo, i jigi' bè wolo. Hal'o yòrònin' na ni maaw' m'i famu, n'u bòr'i nun ma, o y'i kunna ololen ye o ! Jièn de y'o ye. An bè jiriw' fèn o fèn suma' na, dòw de sèèna k'u turu. An b'a la Ka Kòlò' fèn o fèn ji' min, dòw de sèèna K'u sen. An bè dugu sira da Kènyèn' bulen fèn o fèn taama hèrè la, dòw de sen sabara' y'a òniw' kari, K'a bògò Kuruw' ci. Dòw de ye wara juguw' lataa, nòntè a yòrò bòe Kun falen bè fèn juguw' la. Nin bè sèèna Ka nyani ; dòw yèrè bònèna u ni' na, hal'an si tlu tògò' dòn. W'a flè nin ye, olu ka jiri turulen', anw b'o de mò' Kan tan. E m'a dòn jièn Kadi ?

- Aa ! Ma, jaa jièn Kadi !... Ne Kun m'o kòrò dòn n'i ka folen in tè. Jièn y'an fa' n'an ba' ye cièn na. "Nyanimanjugu", n y'a kòrò' dòn sa, wa n tè nyinè. I k'a dòn yèrè kunya', fitirin waleyà tè tèm'a Kan.

- I y'a ye cù ! N den.

Banyérèye fa' nana sa, a kéra ko ye, Koba ! Taalibew bée témèna n'u yèrè ye. Du' nafolo bée fusukura yörönin kelen. Fa' musow bée yérékéra, min ma sigi cè wérè Kun, o b'a fa so' sègérè. E, jiri' mana bin; Kònòw' bée yéréké dè ! Banyérèye n'a muso' n'u den fla kelen tora ; o y'a sòrò Banyérèye balema muso nyènè tigè bée furula.

Nin kelen si ma Banyérèye sòn hakili la. Foy ma bù a Ka jaashilenya' na, ni dà ma far' a kan yèrè. Dugu maaw' y'a laadi, a Ka sinin nyè sigi.

- O bée la, Banyérèye, i bée sira min kan, i nyè sira tè. I bée laban ka mònè' don i yèrè la, mònè juguba.

- E ! Jièn latigè' ma se nin bée la. An nyè tè Kònòw' na de, u jumèn bée sènè Kè, u dun ma sa Ku ñ' ni minagù' fè o. Maaw' yèrè Ka Kuma' tè wa : sin tè Lònd' fè, Kònòw' b'a den' balo. N'a fùra maa' ka nin sè éba in kë ka nyà' dan, K'o ladon, n'i kéra sa fèn ye san'o ka se dun, i ka sè è' ma kë fu ye?

- Ayiwa, i denw' dun, i ka sira t'u ladomni si fè. N'i Kòrdla, a f'u tè n'i bolo bù dè?

- Ee, wa ! Ne ta ma s'o la. Ka n maguan ka n denw' don da la, san'u Ka kë fèn ye, a na sòrò laala ne sara a mènna.

- Ayi ! A tè sagon o Kan. I jo' don wala Banyérèye, i ta' nyè nyuman' b'i kònò...

- Don kéra, dugu' den misèn dà tun b'a ko dankan da' kérè' fè. Demin porokotora, woyo' y'a cè baw. O Kènyèna ni Banyérèye tèmèn' ye ka bù yaala. Demin' ye Kule' bù Ka to Ka ji saba n'a bolo' ye. A mana tunu ji' ju Kònòw, a b'i soni Ka bù san'fè, a b'i piri-piri, a bée Kule. Banyérèye m'a nyini ka demin' tla. A jòlen tora dankan da' la K'a fù a yèrè ma : "Aa ! Den misèn, ne tè se ka jigi i nà fè ba in na koy, sabu n tè se mònì na ten. An fla bée mana to sisan, o tè na Kè bònè fla ye. Ayiwa, a flè dè ! I yèrè y'a dàn Kun kolo gèlèya' man nyi, a bi fù a ye Ka dèse a Kana ko ba' la, a tè mènni Kè. I yèrè de ye nin nyini dè." Dugu' maa dòw bòra ten Kule Kan' fè. U na Kuma' y'a sòrò' den' jigira ka taa da bùgù' la tè. U sinna k'u cun ji' la K'a mònò. Dù taara maaw' nà' fè, u ni jò' Ka na joona, den dà tora ba' la. O yörò bée dankan da' fara jama' ma. U ye jòba' fili, K'a sama. Demin sòròla ka bù. U ye ji' bù a kònò, k'a fari' jàshi, dà y'i da' don a da, Ka to Ka nyòn. U tor'o la, fo demin' nyènè tigèra. U y'a ladon so. Banyérèye jàlen tora ten yogosa. Maa si ma sègè fl'a la. Maaw' Ko Banyérèye ka banyérèye' tò ye tere juguya' ye.

Don wérè kéra, sanba nana Kabi wula tle jan fo su. Balan min Kèn bée Ka dugu' lamini, o nana kari ba ji' ni san ji' barika' fè, Ka wuruba dugu' Kònò, Ka bòlòn bée fa ten. Dugu tlama' Kun don cogo min, maa si ma bù Kala ma, fo ji' donnent duw Kònò. Pati ! Min bòra Kala ma, o ye dugu tigi' magèn, a ka ntaman' gosi jama' ka bù Ka ji' bèn. O yörò bée wàyà' wulilla, maaw bée golobara ka na fèrè' fa, cè ni muso bée. Banyérèye ma yògo-yògo Ka bù a ba' ra, a muso' n'a den' Kuman' a fè, a Kana to Kò, o na Kè gasi ye, baasi yèrè. A y'u jaabi :

- Aw fana ta' y'a dan' ye sa ! Nin jamaba den in man'i Kun da balan Kan, u tè se cogo di Ka ji' Kun bèn ? Ji' yèrè nyè gerenni' ma se jama ko la.

- I ko di ? A fù ni bée y'a bù e ta' sira' fè, maa na ye kénè' kan?

- Aw ka taa kè. Na tè boli' nyè sònò, sabu, sunaa' bée n na, n sè ènen dan.

Dugu' jèlen, ji' kabili' da bòra, Nyanimanjugu n'a ba' tlena ka ji' kabi ka b'u ka du' kònò, fa' sigilen tora tètè, foy t'a la, a sen' ka kénè, a bolo' ka kénè. Banyérèye ka ko' ye fù ban, a kibarú' ye jamana bée lamini ; maaw yèrè kun tè d'a la, u ko nin tè se ka kë cièn ye, n'in ye nsirin' ye.

Ba ji' domi' dugu' kònò, o sanna yèlèma', Timina lajòra, fo k'a Kònò bara' kòròbaya, a ni Nyanimanjugu Kelen tora sènè' na, Nyèba kun bè taa to' mantò foro' la ka segi ka na baara misèn' kë so. Kuna bée Nyanimanjugu Kun b'a fù a ba' ye a k'i lafièn, foro' tè se k'a Kènyè ; b'a tè sòn, Ko a bée se ka dà kë hali bi.. Dugu maaw' y'a laadi a kana ta dusu' fè, a k'i lafièn, mònè a na kë baasi ye. Muso in dusu' Ka kénè cogo min, a dusu' dalen bè ka tèm'o kan. Maaw' ma dan sòrò a ka Ko la, cogo min a bée se k'a cè' Ka tere juguya in Kun. Ni muso min y'a keguya fù a ye, a b'o jaabi : "ni sumuni' ma kua, a ma se shua ye k'a nèn bù".

O waati', Nyanimanjugu nana bana Ka da ; a ka bana' juguyara ko sèbè, a ba' dun Kònòma fa don, a surunyana jigin ye. A bée Kè di ? Nyanimanjugu lafura, Ka tòcrò Ko sèbè. Dugu maaw' y'a ka bana' ham' minè Ko sèbè. Dòw wulil'u yèrè ma ka jamana' yaala. U ye fura Kèla dà- ko mèn k'o tè dèse bana in na fiew.

Timina dun tè se k'i yèrè bla o jamana yaala' la, a lajòlen bë cogo min. A y'i Kan to Banyèrèye ma :

- Ayiwa, i tè wuli ka fura nyini Nyanimanjugu kénèya Ko' la. A Ko'... A Ko' gélèyara sa dè.
- E, n bë fura bò min ?
- E, i tè fura këla Ko nyininkali' kë, i tè don jamana' kònò ?
- O Ka gélèn Koy. Jenin bë fura Këla yòrò' fò ne ye ? Wali ni ne bë fura këla yòrò dòn, sani ne ka taa ka segi, n'o y'a sòrò Nyanimanjugu sara dun ? Ni wara taara ne fo shu' fè, wali sa mana n cin sira' fè dun, o tè na kë bònè fla ye. Fèn wèrè tè nin na, ala minè kò .
- Haan ! I Ko di ? N' y'a dòn i ka hasidiya' Kun ma kunaya ban, sisan sa i bë n'a kunaya' dòn, tere jugu kisè blen in ! I lafièn. Ne den' bë fura kë. N yèrè wulitò bë ye sisan. Nka e k'i sigi, i tè hali bògò' ròrò k'a dun, ka tigè n na cori !...

Muso ye dugu maaw' nyininka fura këla nyènèma ko la. U ko a ma, ale taa kun tè, maa taa Buatu sègèrè : jamana' fura këlèla ana', a ka kan ka na wula in na, ni balan wèrè ma kë. Muso' ma fèn fò, a y'i labèn Ko a b'i dogo shu' fè Ka Buatu magèn. A nyèna, o tle bin da bëe, min y'a bò a yèrè la ka taama jan' kuru tigè fura' nà fè, o sera ten, a tua' ko Nyè.

- A ni shu ! Timina bë yan ?
- Unse ! N bë yan . Npè wa ?
- Ohà ! Ayiwa, Timina, baasi tè, ne Kun taan bë fura Këla Buatu sègèrè, jamana in bë y'a dòn fura këla ana ye. N ser'a ma, k'i den' bana ko' fò a ye, ne ye fura këla ye cogo o cogo, n y'a ye ne yèrè tè na se k'i den in fura kë, e yèrè dun tè boli-holi nyè, i bë cogo min, o ko' sòn n wulila k'i kolo magèn.

Maaya', jigi' don. Dugu' maa bëe bë hami n'i den' ka bana' ye i n'i den' de nyèna...

O yòrò bëe, musò sinna ka kasi, fo a nyè ji sira' bë suuru ; a bë to ka sigi-sigi.

- Ee ! Npè, e sara tè maa bolo. Nyumanya tè se ka tèmè e ta in Kan. E ! Jièn ka di koy ! Jaa jigiya' , balema fèn tè. I ni ce ! ...

I ni ma uan, i ni kolo magèn !

- Foli tè nin na o, Timina, nin y'i ni den' yèrè ka jiri turulen' suma' de ye. Nyumanya' nyà Kisè kelen bë falen jiginè fa' ye. Maa' man'i maguan ka jiri' turu, n'i yèrè m'a m'dun, a m'd' tè to dumbali y'i Ko' fè. Furaw flè : min min yé nin ye, i b'o ni duguma nyamaku' foroki, k'a tiga fara kelen kë nònò kènè' wulilen na ka d'a ma, shièn fla tlé' kònò ; nin min flè, i bë t'o nyuan bò a jiri' la k'o bala-bala jinin ncinin na, a k'o galama fa' min, galama nyè

kelen dumuni kë waati bëe. Nin wèrè bë kë k'a wusu a da Kuma'. O nin sa, i b'o ni tulu' don nyuan na a ka mun ka digi n'o ye shu.

Basi minta fla in, a b'o ta ka tle sekin kë, a kana tèm' o kan. Munta' ni wusuta', a bë se ka dua kun fla k'o tali' la. A Ko a y'a jigi dimi' bë ban. N'a ma ban, n ka s'a ma dua kun fla kònò.

- O fura Këla' sara' dun ye joli ye sa ?
- Kana jùr'o la, n balema muso. Ne m'a fò e ye, nyuman' nyà Kisè Kelen bë falen jiginè fa ye ? Fura këla Buatu ye ne yèrè de karan mògò' ye. A kun y'a Ko mèn kabi kuma jan. A y'i cè' ka tere juguya' fana ko mèn. N y'i den' ka bana' nyè fò a ye ko sèbè, k'i n'a yèrè ka bérèya' lakale a ye. O y'a nimisi' wasa, dònин tè. A Ko sata bò si tè nin na. A ye ntalen kelen da, Ko :"an da dahirimè n'an nafalan' sugu bëe bë bò jiriw' la, nk'an ma tanga kelen si bl'u kàrò sara ye".
- Hattè ! A ni cè ! A ni wale.

Fura' tali' tle tan, Nyanimanjugu wulila k'i jà. A nana kénèya duakun flanan' dafa, a këra geje-geje, i ko i ye nègè' de k'a kolow' nà' na. I ko maa min tun b'a tugu. O dua kun' yèrè kònò, Timina wolola den kë la. A y'a nyini dugu maaw' fè, u ka den' tua' da dugu' la, dugu nyumanya' lahòròna na. A y'a aninya a den' Ka tua da Jigisèmè, Ka dugu' jansa. Jama' ka taarè ! Den kë tua' këra Jigisèmè.

Nyanimanjugu ni Timina y'u sara jama' na k'u ye Banyèrèye haramu, k'a da a. U t'a dòn fa ye, u t'a dòn furu kë ye blen. U tè jèn n'a ye maa si ka nyè tere jugu in ma. Dugu maaw' ma fèn wèrè fò : ko kòlòn jugu' jiri' bë kar'a yèrè kònò. Bëe banna Banyèrèye la ; hali n Ko, hali naamu, maa si t'o sar'a la ; hali k'i nyè' jà a la. A wulila fago-fago-fago, ka yaala maaw' da la garibuya' la. Hali dumuni' tolilen, maa m'a d'a ma. A labanna ka dugu' bla pew a yèrè ma ; a taara a Kun fè.

- A ko a bë sira' minè ka se dugu dò la. Sira y'i kan to a ma :
- Hey ! N'i y'i sen' da n kan, a tè dya i la ; e de y'i maguan ka n da yan. Fugari tere jugu' sen tè maga ne na.

A ye nyanya Kòròna' minè, a bë taa tle blen' kàrò, ku o' b'i ko a k'a faa. Banyèrèye ko a yèrè ma : "Ee, maanu ! Ne satò flè Kujo' ni minogò' ni sènè' fè koy ! ... Na n ka se ba' la ka n Ko, ka n min, n ka lahinè dònìn."

A sera dankan' na ko a bë don ji' la. O pèrènn'a Kun na :

- Hey ! Dan ye, tere jugo o ! N'i y'i sen' shu n na, n'i y'i sen' shu n na, n bë fa' tigè ka bâ i nyè' na. E de y'i maguan ka n da yòrd sen, ka n lase yan wa ? I ka tere juguya' tè kë ka n ländog. Tèmè ka bâ yen !

- Ee ! Ne ta ciënna bi !

A ye janya' mìnè ka taa. A nana surunya Timina ni Nyanimanjugu ka foro' la, ko a bë don ka suman dà nòrò, k'a yèrè lahinè. O y'a sòrò nyèw' tigèta a don. Hali ntala in ma sòrò ka gèrè foro' la, a sinna k'o pèrèn kan' mìn, i ko san pèrèn :

- Hey ! N'i y'i sen' ta ka don n na, san kala' b'i wulu' ci sisan ! Don jumèn e nana k'i maguan ka ne da ? I ku' ta Ka bâ yen ! Ta ciënnen in !

Banyèrèye ko a yèrè kònò : "Na n ka se foro wèrè la." A y'i nyè' s'in min na, o pèrèn n'a kun baw, k'a ja' pan fo k'a talon ka bin. A ma don yòrd si sòrò foro si la. A tor'a kun fè anya' kònò, nigi-naga' la. A y'i nyè' sin jiri denma dà ma ko a b'o den bâ k'o dun. O fana jamann'a kun, k'a wulu' gèn .

Banyèrèye sèjèna titò ! Kawulè tle' b'a kan, i ko a ka yeele. Ku'ù bë k'a kònò' tara ; a pasalen k'a lafu, fo k'a gege' bâ, kuma t'a galaka kolow' ma. A y'i nagasa ko a bë t'i da ntomi suma dà la, k'i nina kili. O ntomi' jamann'a kun :

- Hey ! Kana gèrè n na, shi bantò in. E de y'i maguan ka ne turu yan, sango ka n ladon ? ban yèrèye si tè bâ ne suma' nun ma. I Ku' ta ka bâ yen, fèn kuntan in !

A ma taa yòrd dòn a yèrè la ; a tora palon-palon' la. Sèjè' ni nyèma nàgò' fè, a taamatò tora ka kulukuluma ka bin bora tle 'blen' kòrò, duguma kolo goninman bulu-bulu' kan. Dugu kolo fana pèrèn n'a kun na :

- Wuli ! I ma wuli wa ? Fugari wololen in ! Jièn bëe banna piri para min na, ne tè k'o fè dlan ye. I ku' ta, halakilen in ! Sani n ka bâne' da i kan.

A y'i nagasa ka wuli, a nigi-nagalen i ko shè nugu. A b'o nigit-nagata' la, funun-fununba nana k'a yalon ka tèmè n'a ye. Fo i b'a ye, a mini-mini tâ lege-lege' la ka taa. O ko a ma :

- Pay ! N Kun bë fèn nagasilen' shi bannen min yèrè de nyini, o ye de ye. Tèmè k'i ku' bla n nyè i ka bònè kisè blen' ka bâ jièn da la.. N na taa e fli fo halakila, jièn kò' fè. I n'o yòrd' de bennèn bë. An taa ! Naga - nagatò o !

Miri' de bë nyè' kë dñò' ye !

F. JIGIFA D.

DUGU KOLO' NI SANNA FÈNW'

DUGU KOLO'

I - DUGU KOLO' LAHALA'

Bamananw' ko n'i y'a mìn i tògg' ye gòngòñ duuru', o y'a sòrò i ntòmèn fla bë dugu' ma. An bë sigi, wali ka taama dugu' de Kan. Sinsin yòrd min ye gelen', o ye Dugu kolo' dà ye. Dugu kolo' dan' tè gelen' ye, ji' fana y'a dà ye, ka finyè' kë k'a meleke.

Dugu kolo' fènsènnen tè i ko lèfè. Mun na ? Bi m'a to Dugu kolo' laminina fôlâ taamanaw' fè. An bë bi min na, taama fèn ko' sènji idira : gelenkan kurunw', kua jikan kurunw' ni pan kurun telimbaw' bë bolo la cogo min, Dugu kolo' fan bëe logobara, kua jiw bëe duurkula. Nka maaya' fura dama, maa shi m'a ye, wali k'a mìn ko dà taar'i yèrè sòrò Dugu Kolo' da wolo' la, k'a nyini k'a sagon, sango a "ka bin lankolon' na" ... O Kuma' Dugu kolo' t'i ko lèfè, dlan yèrè tè n'a bë se ka meleke. A Kulukutuma don i ko ntola', k'a fa bûgô' la ; ka ji kènè' da d'a sà jigiw' la : kua jiw', dlaw', haw', kow'. Jiw' ni kuluw' ni nima fènw' bë Dugu kolo' Kulukutu kènè' de Kan nyègèn in cogo' la. A Kana kë dòn miiri' la Ko mègô' na k'u Kun' kan, k'u bë bin. Dugu kolo' kanfènw' sirinb'a-la cogo dà la. U tè se ka Dugu kolo' bl'u yèrè ma ka d'u girinya' kan. A kunna fènw' girinya' tè dà wèrè ye, a b'u sama ni faya min ye kô (i ko nègè ta' bë nègè sama cogo min). Nka sogo' bë Dugu kolo' la cogo o cogo, girinya shi t'a la, ka d'a kan a t'a yèrè sama. (A b'i ko nègè ta' tè se k'a yèrè sama cogo min).

II - DUGU KOLO' GINTAN' :

1 Dugu Kolo' yèrèla munun' :

Don bëe a bë X'an nyè' Kârò sanna fènw' bë munun-munun, ka Dugu Kolo' jâlen to yèrè kelen. Do wèrè tè ye nyèna' kò. Dònni këlaw' nana sâni ka n'a kòlòsi k'a kòrò bâ jaati ko Dugu kolo' n'a masiriw bë bë jè ka munun-munun de. A bë munun-munun a yèrè la Kârò ni tle bin (i Ko jènè') A munun kalan' këra cèma kala bisikilen ye, n'a kun sinnen bë Kènyèkan ni woro dugu. O kuma', Dugu kolo' kun bisikilen fla ye : Kènyèkan kun' ni woro dugu kun'.

Dugu kolo' bë munun-munun k'a tlankè sinnen to Tle' ma sa' a' ni waati bëe, ka tò Kelen to dibi' la, ka bù da' fè. Shu' ni tle' de bë sàr'o fè. O de ko' sòn ni Mali bë don min shu tla' la (Griniwish lèrè 0) Magan ni Mòsku bë shu lèrè 3 nan na ; Pekèn ni Hoshimini ni Hònkòng bë lèrè 8 nan na; ka d'a kan min dugu ninun bëe b'an ni kòròn' cè. Ka sòrà Buenozer ni sancago bë lèrè 20 nan na ; Nyuyòrki ni Panama bë lèrè 19 nan na ; Shikago bë lèrè 18 nan na ; Honolulu bë lèrè 14 nan na , n'o ye seli' fana' waati' ye. Olu b'an ni tle bin' cè minkè.

Dugu Kolo' Ka munun-munun a yèrè la ka foori, o bë bën lèrè 24 ma.

2 Dugu Kolo' Tle lamini' :

San o san, an bë don saminya' na, ka b'o la ka don fo bù da' la, ka tla ka don fo nènè' na, ka laban ka don tlema' na, ka segi saminya' na. Mun b'o Kè ? Dugu Kolo' bë munun-munun Tle' da' fè, a taa sira kelen in de fè san o san. A munun-mununtà a yèrè la, a bë tèrèn-tèrèn Tle' da' fè ka jingi-janga nèmè-nèmè (i Ko kotè' simitò bë tèrèn-tèrèn ka jingi-janga).

A munun ko kelen Tle' da' fè ka foori, o ye san kelen dafalen ye, n'o bë bën t. 365,25 yirika ma, n'o ye t. 365 ni . 6 ye.

San' kalo 12 nan tle 22, Dugu kolo' jà yòrò' bë bën fo nènè' kòn da' ma. O don' , shu' ka jan tle' ye ko sèbè. San' kalo 3 nan tle 21 a jà yòrò' bë bën tlema' Kun da' ma. O don, shu' ni tle' Kun taa' bë Kènyè. Kalo 6 nan tle 22, a jà yòrò' bë bën tlema' kòn da' ma. O don' de tle' ka jan shu' ye ko sèbè. Kalo 9 nan tle 23 nan sa, a jà yòrò' bë bën fo bù da' kun da' ma. Shu' ni tle' Kun taa' bë Kènyè tun o don'. Fo nènè' ni tlema' Kun taa' bë nyuan na. Ayiwa mun na nènè' bë kè fo nènè' waati' ka tèmè tlema' kan ? Dugu Kolo' bë sira min taama tlema' fura' kònò ((F --- Y)), o ka surun a bë min taama fo nènè' fura' kònò ((F' --- Y')). O la, a tle lamini' bë sumaya tlema' fura' kònò ka tèmè fo nènè' kan. O Kòrò' ye ko n'a ka suma taama fè, tle funteni' bë mèn a kan ka tèmè a teliya Kuma' kan, n'o bë bën nènè' ma. Funteni ko' ni nènè ko' kun dà ye nin ye.

Dugu kolo' bë munun-munun Tle' da' fè ka da u nyuan sama fapa' kan. Ko min Dugu Kolo' sogo' ka dògò Tle' ta' ye shièn 330.000, Dugu Kolo' bë wajibi ka munun-munun a da' fè.

Dugu Kolo' ni Tle' cè' janya' makènyènen bë taa bam. 150.000.000 yirika la. Ka sòrà a ni Kalo' cè' makènyènen bë taa bam. 386.000 yirika la. Dugu Kolo' ni sanna fèn wèrè cèla' cogoya caman dònnna

k'a sègèsègè dònni kèlaw' fè. A ni Tle' furance min fôra nin ye, o sumana cogo di ? A sera ka suma yelen', wali arajo' woyo' fè (kuran woyo'). Ko min yelen' ni kuran woyo' teliya' basigilen don ka bèn bam. 300.000 segòni kelen kònò, dònni kèlaw' ye kuran woyo' sin ka taa Tle' ma, k'a taakasegi' fura' suma ; k'a ni Dugu Kolo' furancè' jat'o cogo' la. O dòn sira wèrèw bë yen mun tè nin ye.

Kalanni'

A Kèra fòlà mògòw' nyè na ko Dugu kolo' ye jièn ba kuuru' cèmancè ye, ko jièn sanna fènw' bë munun-munun a da' fè. Dònniya' y'a sèmentiya tigi-tigi, k'o hakililaw' ye jate shu minè' de ye. Ko' ye nyèna caman tè cièn ye. Bèe b'a dòn ni muranga' bë taama kaba' la, a bë k'an nyè' na, Tle' , wali kalo' de bë boli u ni san cè ; ka sòrà ni muranga shi tè kaba' la, Tle' , wali kalo' jàlen bë to an nyè kòrò ka sajanin kè.

O tèmènen kò, n'i bë boli fèn' kònò sira' kan ka taa, a bë k'i nyè' na jiriw' de bë boli. Ayi, mobili' de bë boli ka tem'u kan. O bë cogo min, sanna fènw' bë munun-munun an nyè' na ka foori don bëe, nika cièn' yèrè la, Dugu kolo' de bë munun-munun.

Tle' ka jan Dugu kolo' la ni bam. 150.000.000 yirika ye. N'a y'a sòrà Tle' de bë munun-munun Dugu kolo' da' fè, a munun ko kelen janya' kun na kè :

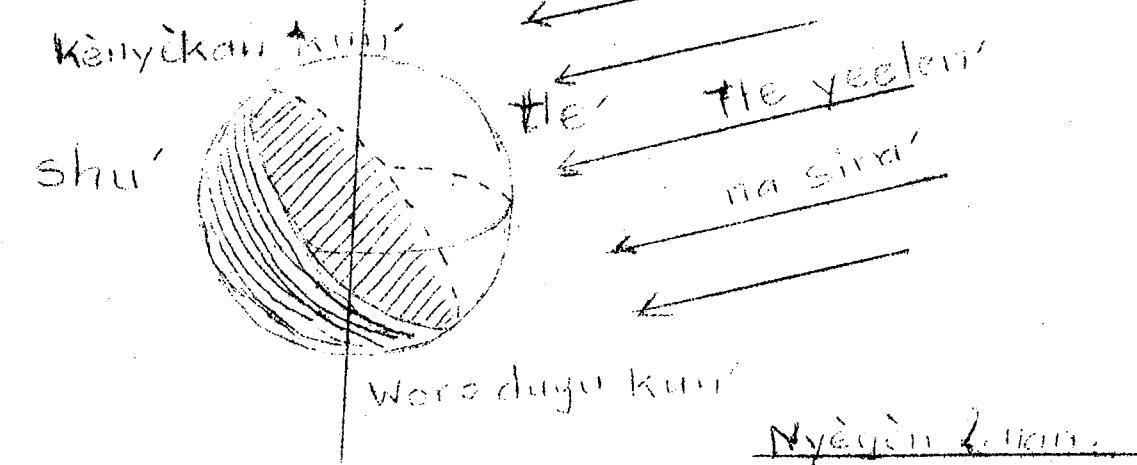
$$L = 150.000.000 \times 2 \times 3,14 = \text{bam. } 942.000.000; \text{o la, Tle' munun teliya' kun na kè :}$$

$$V_T = \frac{942.000.000}{24} = 39.250.000$$

O munun teliya' na bën V_T = ban/lèrè 39.250.000 n'o ye ba mètèrè. 39.250.000 ye lèrè kelen kònò ! Ka sòrà Dugu Kolo' munun teliya' bë bën.

$$V_D = \frac{40.000}{24}; \text{n'o ye } V_D = \text{bam/l. } 1.667.$$

Nin munun teliya fla la, bëe b'a dòn min ni cièn bë bën ; sango Tle' Kulukutu' Ka bon Dugu Kolo' ta' ye fo shièn 1.300.000, w'a sogo' fana ka girin n'a ta' ye ko sèbè.

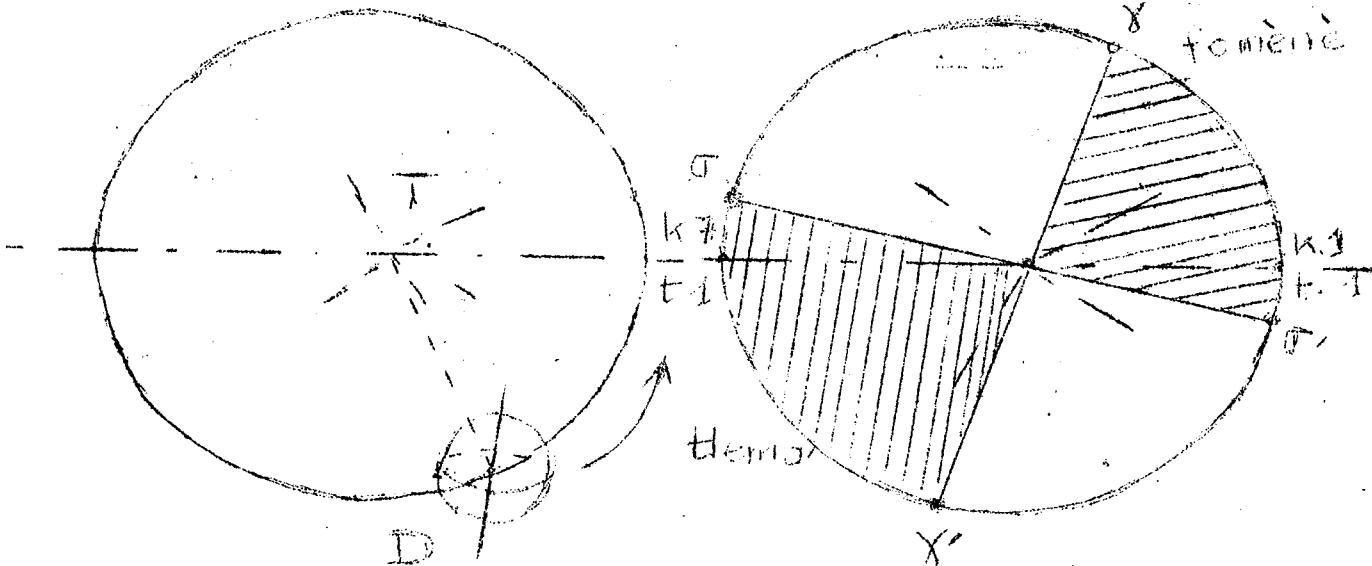

Dow b'u ta sufiya' fè, k'a fù ko Dugu kolo' sigilen bè fèn shi dònbalì dò kan ; ko san kolo' ye wolonfla ye dè, Dugu kolo' ye wolonfla ye dè, a donna tan, a bòra tan. O jate minè' ye kun finya' da kelen ye. Dugu kolo o, Tle o, kalo o, ani sanna fènw bée, nin shi sigilen tè foy kelen kan, w'u nòrlén tè kaba kolo' la. N'a y'a sòrò Tle' ni Kalo' "nòrlén kun don kaba la", u tun bè se ka boli an nyè' na cogo di ? Kaba kolo' tè hali kelen bò, sango ka se wolonfla la. A kan'a jate' minè ko Kaba kolo in ye gua ye. Kaba kolo' ye kènè' de ye ka taa kuday ; dan shi t'a la. An nyè' bè min bagalen na, o tè dà wèrè ye an ka yeli' dan' kò.

Ko caman kun ye gundoba ye fòlò mògaw' ma, w'a bè ten bi famuyabaliw' ma, dònnyia' dun y'o bée nyè fù daluya la fasay.

Kàn da' : San' waati min, tle' kun taa' hè janya shu' ta' ye, wali shu' kun taa' hè tèmè tle' ta' kan.

Kunda' : San' waati min, tle' ni shu' kun taa' hè kènyè cày.

NY. 3

Dugu kolò taa sira'
Tlè da' fè

NY. 4

San' waati da' cogoya'

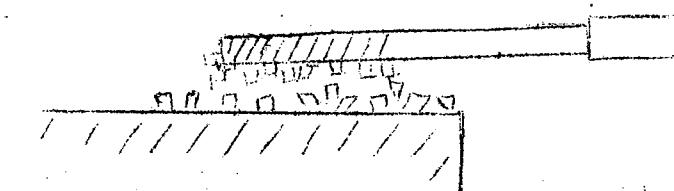
M. DUKURE

KURAN' SINTIN N'A LAHALA'

I KURANMAYA' :

Kòrà bòli' :

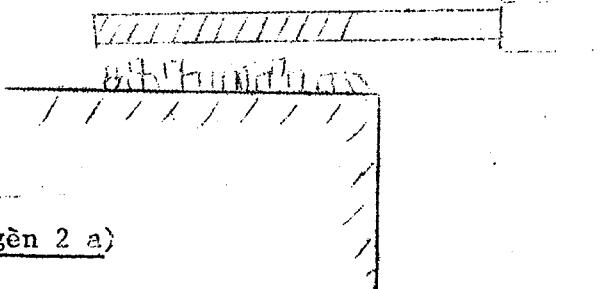
1 Sèbèn fègèmma' tigè-tigè k'a nyèrèku. I ka sòrò kà dugalen bereke', wali mana bere' (i ko biki kala') kun' tereke ni ntèlè' ye, wali kasa', wali kun sigi' jèlen yèrè la. N'i ye bere' kun terekelen' madon sèbèn fura mugu-mugulen in na, a bè nòrò-nòrò a yòrò terekelen' na, k'a to a b'a sama.

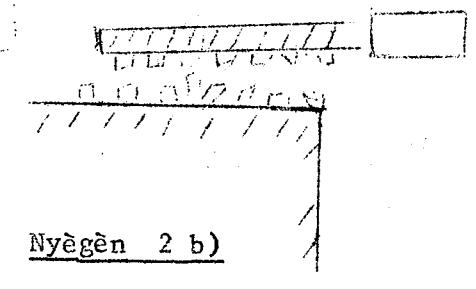
Nyègèn 1 : Silo kola' wali mana kala' kuntekelen' bè fen fègènmanw sama.

Nin n'a nyuanna' bè se ka kòrà bò ni silo kala' fana ye.
O Kuma, dugalen bere' wali kiribi' terekelen bè se ka fen fègènmanw sama. O la, terekeli' bè kur'an' ba je u la, a b'u kur'maya.

2 N'i segir'o nyuanna' kòrà bòli' kan, ka sòrò i bè nègè bere' de tereke k'a kun' to i bolo, i bè mun Kòlòsi ? A tè se ka fèn fègènman si sama. (Nyègèn 2 a) Nka n'i ye nègè bere' minè ni manama fèn ye i bolo, k'a kun' terek'o cogo' la, a bè fèn fègènmanw' sama (Nyègèn 2b).

Nyègèn 2 a)

Nyègèn 2 b)

Kun fô' :

Fèn kuranmayalen minun bè fèn fègènmanw' sama, a jate' minèna k'o sababu' bôra kuran' faya' na, n'a bayena terekeli' fè. O Kuma, terekeli' (wali sira wérèw) bè se ka kuran' baté fèn dòw fari' kan.

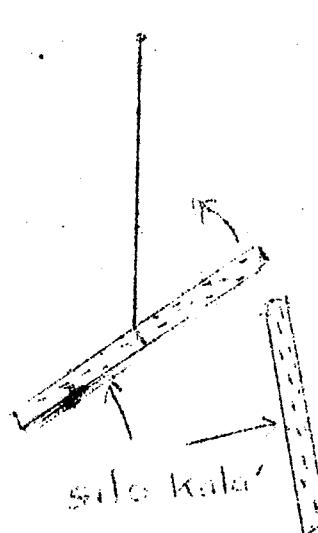
Fènw bée tlalen don kulu fla ye : dugulen', lobaanè', kiribi', bôgôjiri jalan, ta ji', nin si tè kuran' labla, a ka yèrèkè, fo k'a lakoron a bë yàrà kelen min na kò. A bë f'olu ma balilanw'.

Nka nègèw', n'u kolonsow', ni fèn sugu wérèw, olu bë Kuran' labla ka yèrèkè. A bë f'u ma laselanw'. Dugu kolo', ni fari kolo' y'u dò ye.

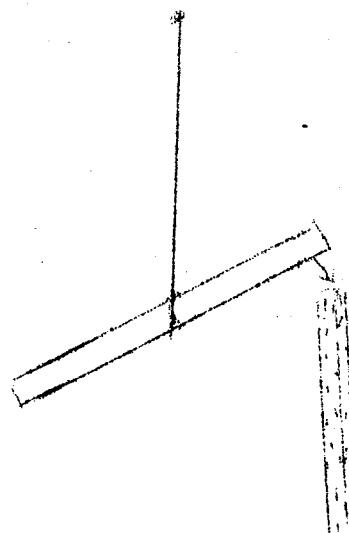
II Kuran' Shi fla :

Kòrà bòli' :

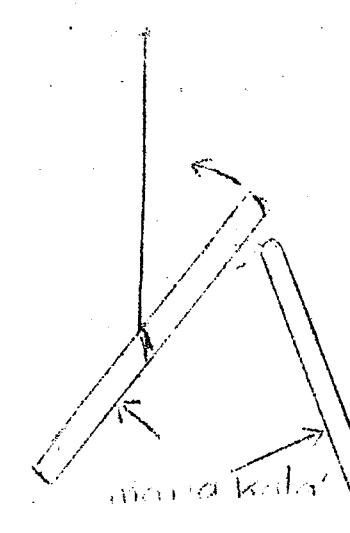
I Dugalen bere fla (wali biki kala fla) ka k'i fè. I bë kelen dlon gesé' la, ka tò kelen min'i bolo. O bere fla in kelen-kelen kun' tereké ni kasa' ye (wali kun sigi' la). I bolola ta' madon dlonnen in na. I bë min kòlòsi ? Bolola ta' bë dlonnen' nyàni, a bë munun-munun. (Ny. 3a).

Ny. 3 nan a)

Ny. 3 nan b)

Ny. 3 nan d)

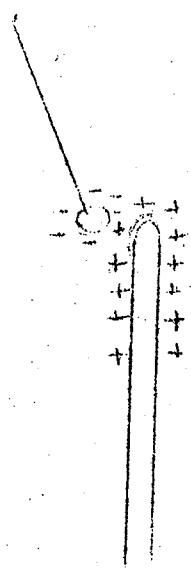
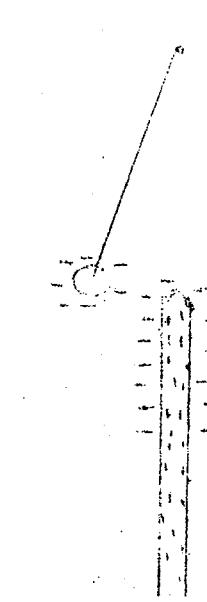
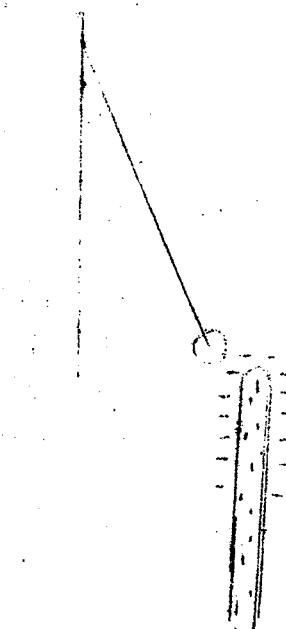
Sisan sa, silo kala' (wali kiribi kulukutu') ta k'o kun' tereké ninka kun terekelen in madon fèn dlonnen kòrà in na. I bë mun kòlòsi ? Bolola fèn' bë dlonnen' sama ka gèrè, ka sòrà u ma maga nyuan na. (Nyègèn 3 b) Silo kala fla fana ta ; kelen' dlon k'a tò kelen min'i bolo. U fla kun kelen-kelen tereké cogo kòrà' la, u fèn fla ma don nyuan na, i bë mun kòlòsi ? U bë nyuan nyàni. (Nyègèn 3d).

Wa fèn sugu bée b'i ko dugalen' wali Kiribi'. U juranmaya' bë kuran sugu fla baté, minun ye sinamaw' ye. O kòrà' ye ko kuran' sinama fla pew de bë.

Min bë baté dugalen' n'a nyuanmaw' na, o ye kuran sita' ye ; min bë baté kiribi' n'a nyuannaw' na, o ye kuran fusa' ye. Bèn Kèr' a kan k'u tama shièn tan : kuran sita' (+) ; kuran fusa' (-).

III EUNNA' FE KURANMAYA' :

Sigarati' kòrà fuga fura jè fègènmannin' dònnin tigè k'a dlon gesé' la. I ka sòrà ka dugalen bere' (wali biki kala') kun' tereké cogo fòlen kòrà' la. A madon fuga fura dlonnen in na, ka sòrà a ma mag'a la. I bë mun ye ? A bë fuga furanin' sama ka gèrè.

A t'u ka maga nyuan na sisan ko nyuman. I bë mun kàlòsi o kuma' ?
Dugalen bere' kun terekelen' bë fuga furanin' nyàni ka mabò a la.

Ayiwa sisan sa, silo kala' (wali kiribi Kutukutu') fana kun'
tereke nink'a gèrè fuga furanin kelen in aa. I bë mun kàlòsi ? Fuga furanin
min kuranmayara ka tèmè dugalen bere terekelen' fè, o bë sama silo kala'
(wali kiribi kurukutu') fè, u kuran' tè shi kelen ye minkè.

Dan sigi' :

Ni fen' nanama magara fèn dò kuranna na, o b'a kuran dò bl'a ye.
Ni fèn fla ni kuran shi kelen don, u bë nyuan nyàni ; ka sòrà ni fèn fla
ni Kuran sinamaw' don, u bë nyuan sama ka gèrè.

IV. KURAN' SINTEN' :

Jièn na fèn o fèn : bògò', jima', sisima', ... U bëe bë jè fèn ma :
bangu'. Bangu' kelenna' dàgòman ye si' ye. I n'a fò sisan, nègè' ni' ye nègè'
kelenna' bëe la dàgòman' ye ; n'o ye nègè' si' ye.

Si' fana n'a manfènw' don :

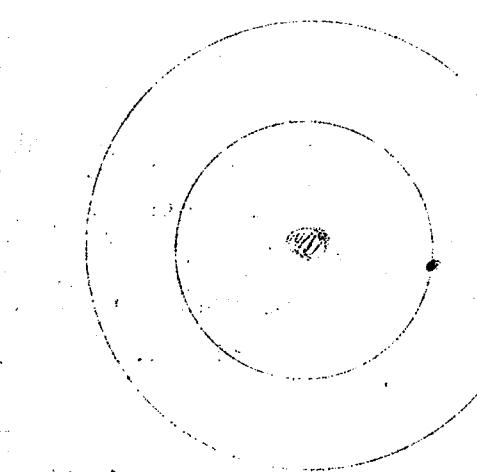
Kolo' : n'o këlen bë ni sitalanw' ni nanaw' ye. Kuran ko tè nanaw' ma,
nka sitalanw' kuran' ye sita ye (+) o kò si' soga bëe bë kolo' la.

Kurannan' ; ye Kuran kisè' ye. A ni' don cogo dò la. Kurannanw' bë
munun-mununna kolo' da' fè kuday, w'u bëe n'u taa sira. U kuran' ye fusa ye (-).
U ni sitalanw bëe hakè kelen. Nin kuran sugu fla bë nyuan lakari. O la, si'
nanama kuran' ye fu ye (0) .

Kurannanw' ka férènya' n'u ka ba sigibaliya' bë cogo min, u ni kolo' bë
se ka fara. Si' man'a kurannanw' bla fèn o fèn ye, wali k'u sòrà ka da sira' fèn
o fèn kan (terekeli o, gunna o, funteni' fè o, furr.) a bë kë sina ye. A b'i
ko dugu' da kènyènen, n'i y'a bògò' bò dijè' bë to. N'i y'a dijèma ye, o y'a
sòrà bògò' bòra.

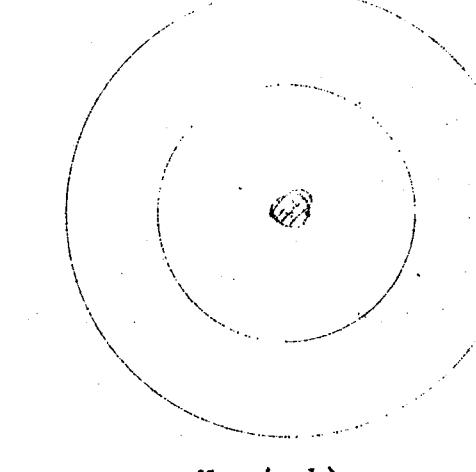
Ni jilan' si' ka kurannan' min'a na, a bë kë sina sita ye (Nyègèn 4b).

A mana kë finnan' si' ye kurannan 4 sòrà ka far'a taw' kan, a bë kë
finnan' sina fusa ye. (Nyègèn 5 b).

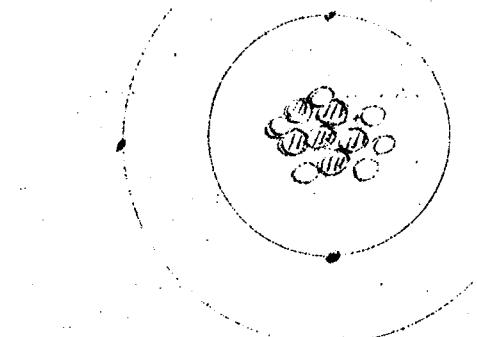
Ny 4 a) Jilan' si' (Kolo' = (Sitalan 1

(H) Kuranna 1

Ny 4 b) Jilan' Sina' (Kolo' (sitalan 1

(H+) Kurannan 0

Ny S a)

Finnan' Si' (Kolo' (Sitalan 6

((nana 6

(C) (Kuranna 6

Ny S b)

Finnan' Sina' (Kolo' (Sitalan 6

((nana 6

(C) (Kuranna 10

Ni dugalen bere' ni kasa' terekera a fòra ko a bë
kuranmaya ; o ma sòrà dò wèrè fè : dugalen' y'a kurannanw' bla kasa' ye, ka
kuran sita' ta. Ka sòrà kasa' bë kuran fusa' ta.

Kiribi' dun mana terek'o cogo la, a bë kasaé kurannanw'
min'a na ka kuran fusa' ta.

V. KURAN' GINTAN' :

Dabalilan min bë kuran' di, o ye bara ye, min bë ka kurannanw' ni sinaw' lasago u dama na. N'o kuran bayenan in kun fla tugura ni laselan ye, a bë kuran' di. Cogo di ? Laselan' kurannanw' mablalen don a nyè' ma, u fèrèlen don, ka sòrd balilan' taw' degunnen don. Laselan' bë kurannanw' woyo bayenan' kun fla cè, i ko jigi-jigi' bë ji' woyo tintin' ni sà sigi' cè.

Dan sigi'

Kuran' bë se ka ba je ka da kurannanw' kafoli' kan, w'a bë se ka lase ka da kurannanw' jèkataa' kan.

Kalami' :

An flè ka kurannaya' kòrd boli minun kë, an y'a kòlòsi ko kuran min bayena fèn terekelenw' na, o kuran' tè bérénin si ye. An fari' tè se ka sòmi o kuran' fè. An bë ton kuru min don an ka yelen bòlen' na, o fana barika' man bon tèn . (A galabu' = wàlt 1,5 ka se wàlt 4,5 la) Kuran min bë sòw' kònd, a ni dabali daw' la, o kuran' bë nyuan ye barika la. U barika' bë hakè min na, u bë se ka mògò' faa, ka ciènniba yèrè kë ; jagase' don.

San pèrèn' fana ye kuran ba ennen' de ye kaba nògòw' la. A barika' tè kòlò-kòlò ye. A galabu' bë taa fo wàlt miliòn caman na, ka sòrd kuran min bë shi sow' kùnd, o ye wàlt 220 dòràn de ye, o dun bë se ka maa' faa. Minun tè da dòn san pèrèn ko' la, olu bë kalantan kuma caman fò a kun kan : ko mèlèkè dà pèrèn kan' don dè, a donna tan, a bòra tan. O jate minè' ye kun finya' ni hakili sonyè wale' de ye, sabu, bée b'a dòn ni san' bë yègèru k'i ka arajo' da yèlèlen to, a yègèru kan' bë kònd a la, o tè dà wèrè ye, sanna kuran min bë jig'i ka arajo bara' la kònd. I ka arajo bara' bë jamaw' arajo so' ta cogo min, a bë "sanna arajo soba'" fana ta, n'o ye san pèrèn' ye.

Maa caman ye san pèrèn minènan' ko mèn, wali k'a ye yèrè. A bë soba' ni yòrd nyènèma dòw san' fè. A kë kun' ye ka san pèrèn' bali ka bin o yòrd' la. San pèrèn minènan in kën bë ni bòlò ye, ka nègè juru' tug'a la fo dugu' ju kòrd. San pèrèn' maria tèm'a dà fè, a b'a minè ka t'a yèrèkè dugu' ju kòrd. K'a fò san pèrèn' ye mèlèkèw' nò' ye, a yèrèw ka d'a la kòni wuya tè tèm'o kan.

Ayiwa sa o, o kuran min bë murangaw' (kaba nògòw') la, o bë sòrd mun fè ? Muranga' yèrè ye mun ye fòld ? Ji' sisima' don k'a ni finyè' soroba ; an k'a fò bugun', Saminya' fè, nèmè' bë kë ko sèbè. Tle funteni' de bë muranga' wusu ; k'a kurannaya' ni waati bée, k'a siw' sinaya kòni.

Ni san kala' bë labèn' na, ani ni san ko' y'a dabò, san kinyè' bë murangaw' funtan, k'u duruba. U bë jòshi ka tareke nyuan na cogo min u fi yètò san finyè' fè, ji kisè' ni gòngò' ni finyè' siw' bë sinaya. O murangaw' kuran si fla bë ton u dan na ka caya fo ka dama' tèmè. O kuran shi fla bë laban ka carin murangaw' ni nyuan cè san' fè, ka doroko. San min bë yègèru, dò wèrè tè min kò.

Awa kaba' kulu kan' fana tè fèn wèrè ye sanfè kuran' yèrèkè kan' kònd. A kulu kan' bë maa baga-baga guansan. N'a kulu kan' bòra, o y'a tèmènen ye fasay. Nontè, san pèrèn' fèn o fèn bë maa' minè, o b'i kirin lew, wali k'i faa, ka sòrd i ma bò foy kelen seere' ma. A b'i ko kisè' bë maa' minè ka sòrd i ma kun kan' mèn. Sanna Kuran' bë se ka sama duguna fènw' fè, i n'a fò : kuluw', fèn nun bòlen jarw', jiri janbaw, jiri', wali so minun b'u dan na, furr. Fèn o fèn ka jan ka taa san' fè ka tèmè dafèla' kan, o bë se ka san pèrèn' minè, o kòrd' ye san pèrèn' bë se ka bin u kan. O kuma', ni san pèrèn ko' b'a la, a kana san' dogo o fèn sinaw' kòrd, a y'a mab'u la. Nègèma fènw', ani kuran' tèmè ka nògèn fèn fè, sango n'u mun' bòlen don, san pèrèn' b'a nyini ka jigi nin bée fè ; wa arajo bara' fana kònd ten, a bë arajo sow' ta cogo min, a bë san pèrèn' minè o cogo kelen na. O kuma', kan'i ka arajo' da yèlè ka sòrd san pèrèn minè juru' t'a la, ni san pèrèn ko' b'a la.

Kulu' kun cèmama' fègèn. Kana nègè bòlòw' ni nègè berew' k'i taama nyuan ye sam pèrèn' kòrd. I makò kuran bòlòw' ni kuran juruw' la. Wà san pèrèn minènan min yèrè ye min ye, i mabò a la.

San pèrèn' cogo' tè kelen ye : dòw taa sira' jurulama don, ka bolo fara' k'a la ; dòw finyè kuturuma don, n'u bë simi, ka taa finyè' fè. Nk'o man ca. O bë se ka dòn so daw' ni flè wow', ni daw' fè. N'a cira, a kë ciènni' kë. Nka san pèrèn', jèle kisè tè, fara tè. A kuran' barika' dòròn de bë jiriw' cè ci, wali ka ta' wul'u la, kelen, ka dugu' tigè. O la, ni san pèrèn ko' b'a la, i ka daw' ni flè wow' tugu.

Dòw b'a fò ko san pèrèn' ni dugalen' tè bén, k'i k'a da biri. Dugalen' tè san pèrèn nyè sira la. N'a kun bë ko se maa' ma dugulen' nò fè, butiki minun fan bée, wali soba minun kogo' yèrè bée ye dugalen ye, nan sòrd olu mugu-mugura san pèrèn' fè a mènna. Ayiwa, n'i y'a ye sanna kurun' bë pan muranga' cè la, ka san' to a bë yègèyègè, san pèrèn minèwan' de b'a la. San pèrèn' Kuran' bë yòldò a juru' fè ka bò, ka sòrd a ma bin pan kurun' kan.

O kuma', san pèrèn ko', a shi dòmna dònniya' fè ko nyuman. A y'a kun' bò sufi kumaw' kòrd. A ye bò fili la, ka dònniya daluma' k'a sinsinnan ye.

K'a Kuranmaya : Ka kuran' ba' na.

Ntèle' : nènèma fini min kelen don ni kasa' ni kòori', wali kasa shi' dama ye.

Lobaané : fèn kulukutu' nèrèma min, ni fula muso caman b'a don u kan na.

Kiriki' : fèn nèrèma min bè feere marabagaw' fè, n'a ni finfin' ni sègè' bè
sugu ka kè marafa mugu' ye .

Balilan' : Fèn min bè kuran' bali ka yèrèkè. (finyè', Kiribi', sogo', dugalen').

Laselan' : Fèn o fèn bè kuran' lase (nègèma fènw', Kuamaw' ni kumumaw' ni
sègèmaw' yelelen ji' la.)

Sita : min ka caya, n'a ka fusa fu ye.

Fusa : min tè fu bò.

Nanama : sinama tè min na, ni dafa nyuan ko t'a ma.

Si' : bangu' kelenna bène la dògòman ; bangu' ni'.

Kolo' : si' ba kolo' n'a bène si' sogo' la bele-bele ma.

Sitalan' : si kolo' dà don, min kuran' ye sita ye.

Nana' : si kolo' dà don, min kuran' ye fu ye.

Kurannan' : Kuran Kisè min n'a bène munun-munun kolo' da fè, n'a sèbè kònò ka
fègèn kolo' ye.

Kurannan sita' : Kuranna min kuran' ye sita ye.

Kurannan fusa' : Kuranna min kuran' ye fusa ye.

Sina' : si min sinayara.

Nin da kun fòlò in kònò, an bè nyègèn kalan' den fòlò dòw de jira.

LEGESE' : Nyègèn kalan' sigilen bè tinyè dòw de kan, siga den kelen tè tinyè
minun na. An k'o tinyèw' de ma lègèsèw'.

MISALI' : ci kelen pe de bè se ka tèmè A ni B tomi fla fè.

A B

TINYE SIRA' : Tinyè sira' ye tinyè ye min bè jaabi ; a nyè jira' bè kè ni
lègèse' ani tinyè sira nògàn dòw de ye.

DONNI KUN FOLÓ' : Nyègèn kalan' bè da minè ni dànni kun fòlòw' de ye n'o ye :
tomi', ci', seleke', kènè', furr....

An ka dànni kun fòlòw kelen maflè

/ DONNI KUN FOLOW' /

1. TOMI' : Tomi' ye nyègèn ye, a tè se ka tla ; jà jan' ani jà surun' ani
Pènpèrèn si t'a la .

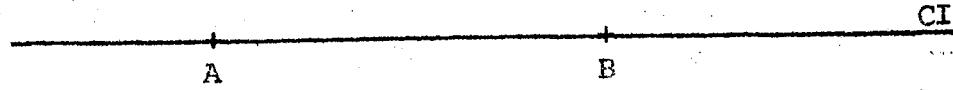
tomi'

2. TIIRI' : Tiiri' ye tami' terun no' ye ; jà surun' ni pènpèrèn tè min na
fo janya'.

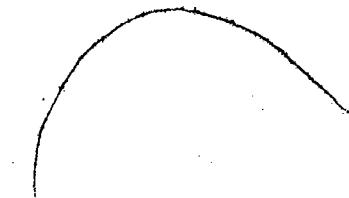

Tiiri' Suguya' ka ca.

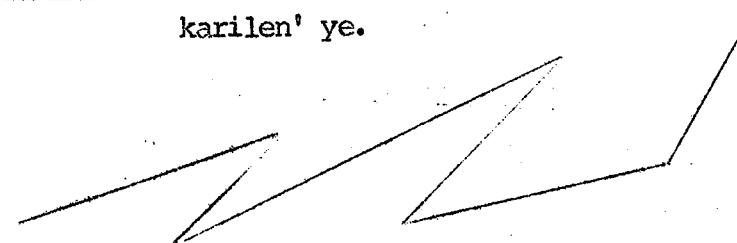
- a) CI' : Tiiri caman bë se ka tèmè A ni B tòmi fla fè ; tiiri min sira' ka surun u bë ta' ye, o ye ci' ye .

- b) TIIRI DULEN' Tiiri min tè kun tlènna kelen kan, o ye tiiri' du len ye.

- c) CI KARILEN': Ci Kunkurun caman tugulen nyögùn na, o ye ci karilen' ye.

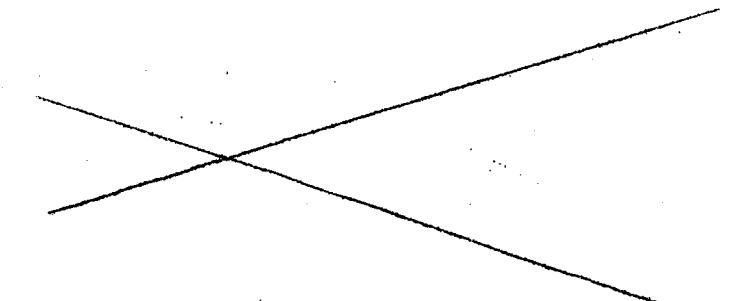

ci karilen'

- d) CI' BENBALIW Ci minun kun tlenna ye kelen ye, olu ye ci' bënbaliw ye.

ci' bënbaliw

- e) CI' BENNEW : Ni ci fla bë nyögùn tigè, U bë wale ci' bënnew

Ci' ye suguya saba ye :

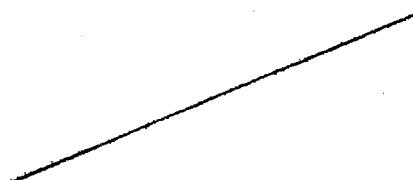
Ci' dalen

Ci' dalen

3. SELEKE' : Vi' bënnen fla nyögèn' ye seleke' ye. Ci fla ninun ye seleke' kàrèw' ye.

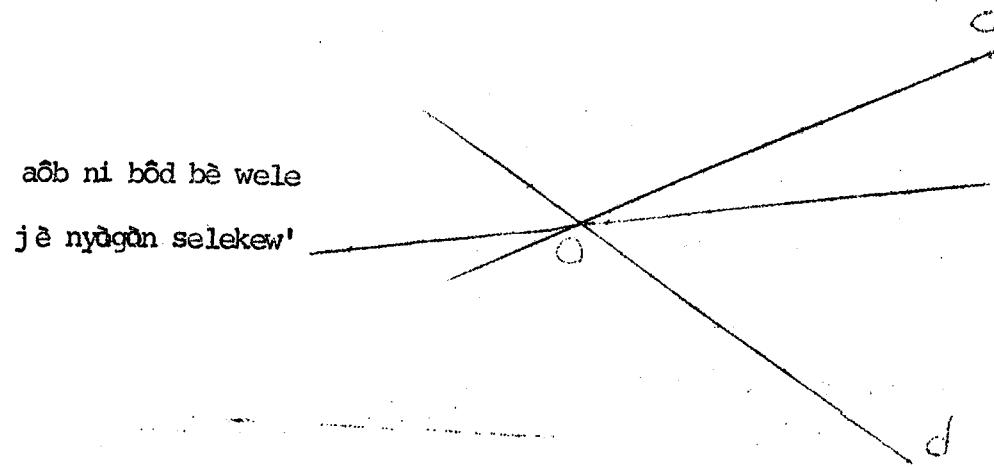
ci' jùlen

ci' jèngèlen

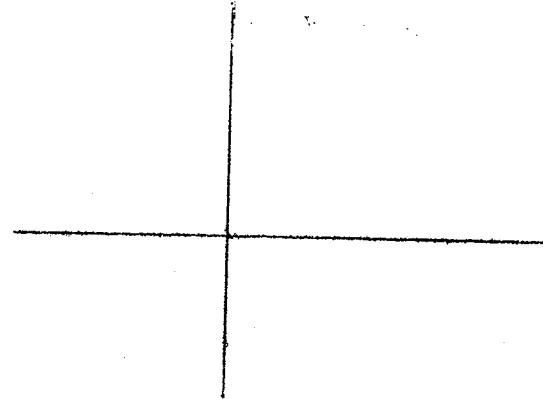

ci fla bèn yord' ye seleke kun' ye.

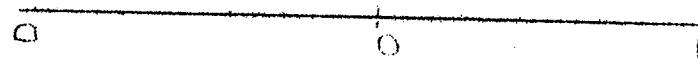
jè nyögân selekew' Seleke fla bê wele jè nyögân selekew' n'u jelen
bê selekekun kelen na, ani kérè kelen u ni nyögân cè.

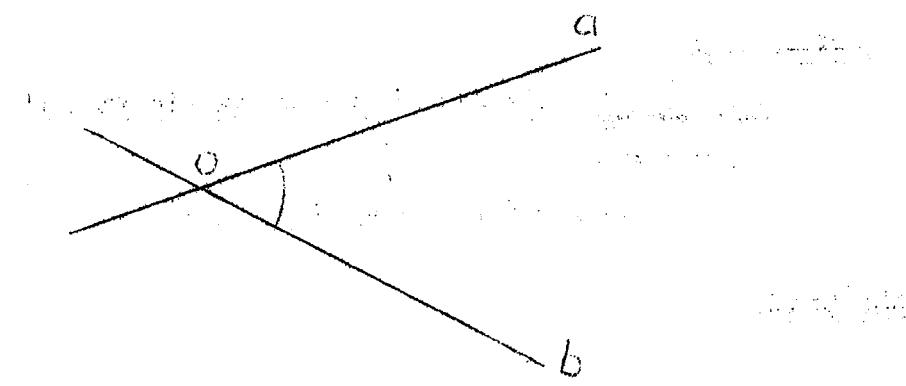
SELEKE' JOLEN : ci fla mana bèn ka kè jè nyögân seleke kenyèlew' ye, o
seleke kelen bëe ye seleke' jolen ye, ci fla ninun ye ci' cakilenw.

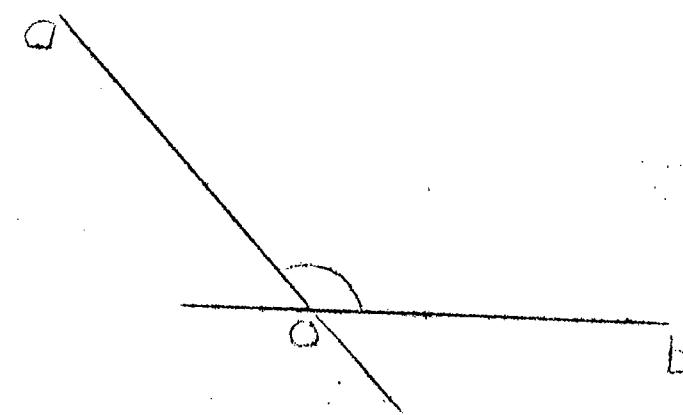
SELEKE DALEN' : Seleke min kérè fla bëe/bë ci Kelen kan, a bë fû o ma seleke dalen

SELEKENIN' : Seleke min ka dâgân ni seleke' jolen ye, o ye seleke ni' ye.

SELEKEBA' : Seleke min ka bon ni seleke' jolen ye, o ye selekeba ye.

/ WALANNA NYEGEN'

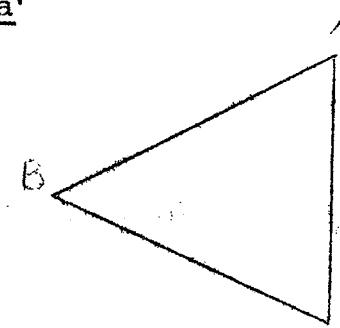
walan' : Ji' ba sigilen' kunnana' bë walan' cogoya' jira.

1) KERE CAMANW'

kérè-Sabaw' Kérè-saba' ye kénè ye min lamini' ye ci sasa ye.

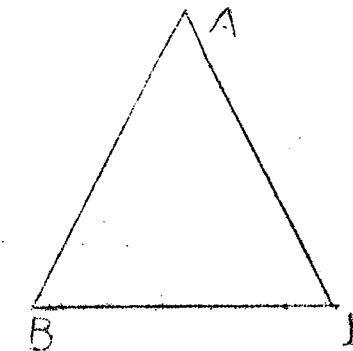
Kérè-sabaw' suguya' ka ca :

kérè-Saba'

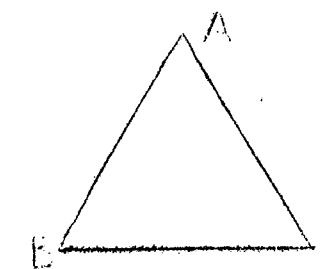
Saba-fla kényè'

$$AB = AD$$

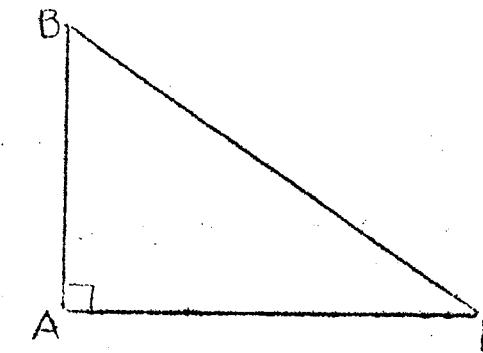
Saba Kényè'

$$AB = AD = BD$$

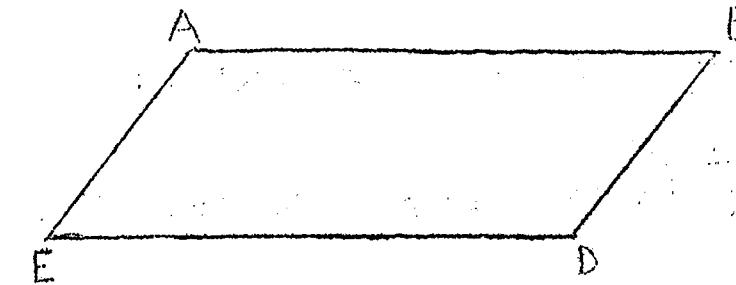
Saba' jölen

ABD ye Seleke jölen ye

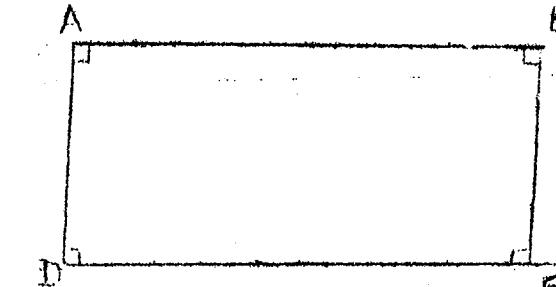
2) KERE-NAANIW' kérè-naani' ye nyögän ye min lamini' ye Kérè naani ye. Danna kérè-naani' suguya' duuru flè nin ye.

Naani BENBALI'

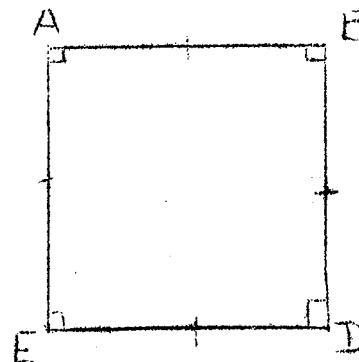
Naani bënbali' ye Kérè naani ye min Ci nyè sinnem' ye bënbaliw ya.

Naani Jölen'

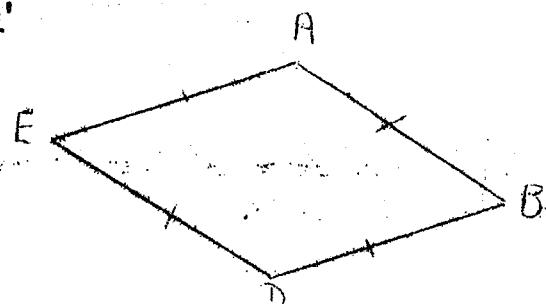
Naani jölen ye kérè naani ye min Seleke naani bëe jölen don.

Naani Kènyè' jùlen

Naani kenyè' jùlen ye kènè ye min Kèrew' ka kan, n'a seleke bée jùlen don.

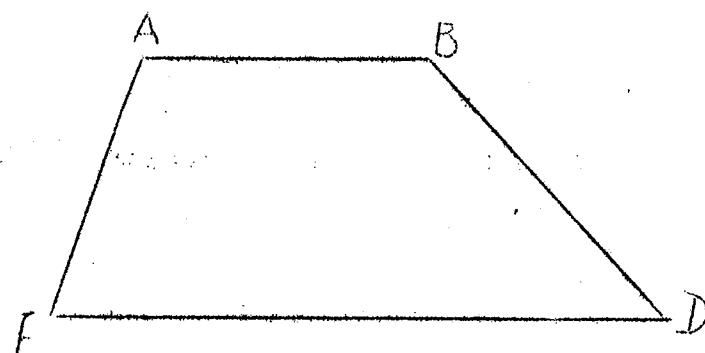
Naani Kènyè'

kènè min kère naani bée ka kan o ye Naani kenyè' ye.

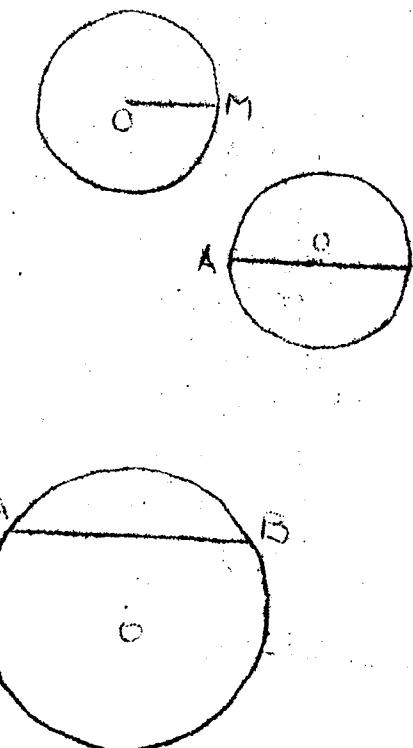
Naani-fla' bènbali

Naani-fla' bènbali ye kère naani ye, ci fla bènbali bè min na.

(3) KOORI LAMINI'

Koori' ye kènè koorilen kènyèlen ye walan' kan.

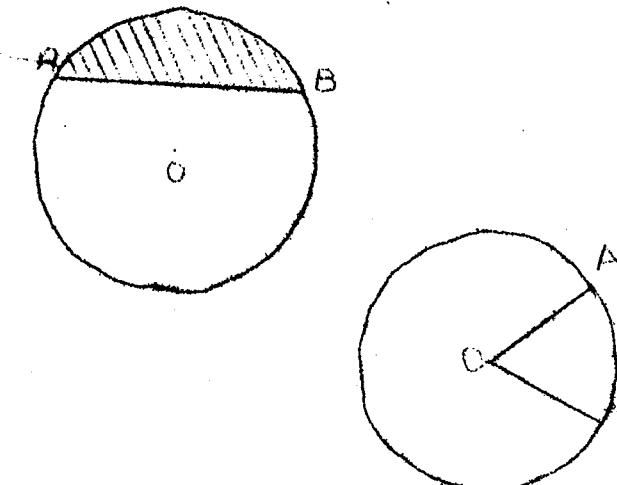

Kònà tla' : ci kunkurun min bë koori' cèmancè' na lamini' cè, o ye kònà tla' ye.

Kònà' : juru min bë tèmè koori cèmancè' fè o bë wele kònà'.

Kala' : ci min bë koori' tomi fla bèn, o ye juru' ye. Koori Kunkurun' ye kala' ye.

Ci min bë tiiri koorilen' tigè tomi Kelen pe la, o bë wele ntènkun'.

Kènè min bë juru' ni kala' cè, o ye koori da tigè' ye .

Kènè min bë Kònà tla fla cè, o bë wele fèrèn'.

BAMANAN KAN'

	<u>TUBABU KAN'</u>
Lègèse'	Axiome
Tinyè sira'	Theoreme
Dònni kun Fòldòw'	Notions Primaires
Nyè jira'	Démonstration
jè nyogòn selekew'	Angles adjacents
Ci cakilerw'	Droites Perpendiculaires.
Walani'	Plan
Koori'	Cercle
Koori lamini'	Circonférence
Kòndà tla'	Rayon du cercle
Kòndà'	Diamètre du cercle
Kala'	Arc de cercle
Juru'	Corde du Cercle
n'tènkun'	Tangente.
Koori da tigè'	Segment de cercle
Koori ferèn'	Secteur.

TUBABU KAN'

N'i mènna ka sòrdò i ma dumuni' kè, kòndà', b'i minè. O b'a jira ko i fari kolo' mago' jùra fènw na, fèn minun b'a lahinè. An k'o fènw' de ma sumanw'.

A ye tò an k'o sumanw' na gèlèman dòw lajè nyogòn' fè.

I SUMAN KISEW' : (nyò, malo', alikaama', kaba', fini', n'u nyuanaw').

1°) An ka alikaama mugu' dònin nyigin, k'o sèngèrèn in cònkò mugu tèmè' kòndà, ka ji' dòoni-dòoni suuru a la. A ji jèman min bè jigin an k'o bén ni dunden dò ye. A tò fasaman min bè-to tèmè' kòndà, a bè f'o de ma ko sèngèrèn nyaga'. (a ni shè fan' bu jè' bée ye fèn si kelen ye).

2°) Ji jè min jiginna dunden' kòndà, o ye gomi' de ye.
(gomi in nyuanaw' bè banan ku' ni kòmitèrè' fana na.)

II SUKARO': Èè y'a dòn sukaro' bè yéelen ji' la, fèn timiman don, nafama fèn don fana. (Basi dònnaw' y'a jira ko gomi' ni sukaro' bée bù fèn si saba jèlen na : jilan', ninan', ani finnan').

III Nòndà' : An y'a dòn k'a fò nòndà' ye suman nafama ye, barisa den' bè balo a dama na.

1°) An ka nòndà kènè' kè dunden' kòndà, k'a sigi a ka nyèma jò. N'a ye lèrè dama dò kò, fènè' bè d'a kun na. O fènè in ye tulù' de ye. O b'a jira ko nòndà ye fèn tuluma ye.

2°) An ka nòndà in nare' bò a la. N'a ye tle kelen ni fla kè, a bè kumu. N'an y'a sènsèn :

a) Kumu nyaga' bè bù a la. (O b'i n'a fò sèngèrèn nyaga', wali fan' bu jè').

b) Nòndà ji min bè bù a la, ji' ni sukarow' ni kòkòw' bée nyaaminen b'o la. (nòndà g. 100 ji' y. 87).

IV FAN' : Fan' ji jè' dulen don, a ka naman ; a nyè' yelima don. N'an y'a goninya, a bè gèlèya, a nyè bè geren, a bè kè bu jèman' ye. Awa o bu jèman' tè dà wèrè ye ji' ni fan mana' kò.

V SUMAN DAFALEN' : Fari kolo' lahinèni' tè taa fèn minun kò, n'olu dama kényènen ye nyögùn sòrd suman min na, o de bè wele ko suman dafalen'. A hakili' b'a la k'a fò nònd' ye suman dafalen ye, bawo, don' bè balo a dama na. Sukaro', tulu', fan nana', kòkòw', ji', ani sèmèlanw bè lajèlen bè nònd' na.

Ni nbuuru' baq. I fèsè-fèsèra, balo minun bè ye a la, olu flè nònd' ye.

	ji'.....	g. 400
	timinanw'.....	g. 500
Nbuuru' bg.	balo 5	manananw'..... g. 75
		tuluw'..... g. 15
		Daman Kòkòw'..... g. 10

Bamu' :

An bè suman minun dun, olu de bè an balo. Suman kulu saba don :

- 1) Gomimaw' ani sukaromaw' (timinanw') : nbuuru', dègew', jiri denw'...).
- 2) Fèn tulumaw' (tuluw') : nare', kèn', tulu', fènè', ...
- 3) Fan manamaw' (manananw') : fan', sogo', sèngèrèn nyaganaw'.

Nònd' ye suman dafalen ye.

An donna suman Ko' nyè' na K'a fèsè-fèsè, Ka balow' bò nyögùn na k'u hakè dòn cogo min, o b'a lajèya an ma ko sumanw' nafa' tè Kelen ye, Ka d'a kan u kèfènw' tè kelen ye.

Fari' taalan' ye suman' de ye ; o ma fò bò yèrè, barisa bée y'a dòn ko "bòrè" lankolon tè jà ! Nka o n'a taa o taa " Kònd' jòsd' " ni balo ko nyuman' tè kelen ye. Balo ko nyuman' de bè nafa' dama Kényèlenw' lase fari'ma, minun bè bén a musakaw' ma :

- 1 - fari kolo' lamòni' n'a ladonni' musaka' ;
- 2 - a barika musaka' : a)- K'a funteni' basigi 37° la ;
b)- Ka barika' don a la (taama, kuma', hakilila baara', bolola baara', furr ...).

N'a bòdra den' ba sin ji' yèrè kelen na, suman si tè yen min kelen bè se k'a jà ni fari kolo' musaka minun bée ye. O la sa, mògù man kan ka to suman sifa Kelen kan kudayi. Timinanw' tè manananw' jà da' nyè, awa tuluw' tè bila daman Kòkòw' nò' na. Suman si caman dun' tè nege kun gèlènya ye, cinyènenya fana tè. Suman' ka kan ka suguya caya, ka makènyè, yaasa fari kolo' ka se k'a wasa bù daman kòkòw' ni sèmènanw' na.

Balo ko nyuman' tè taa suman sifa' ni hakè minun kò don si, u flè nin ye :

1 - Nònd' - Denw' ni funankèw' ka kan ka 1. 1/2 min ; 1. 1/4 bè baliku' bò.

2 - Sogo' ni jègè ni fan'. O jate bè minè wolo si' fè : san kelen o kelen, sogo' walima jègè' g. 10, fo ka taa se g. 150 ma, n'o bè bén funankèw' ma. U ka kan ka falen fan' na tuma ni tuma.

3 - Tuluw' - Dén ka kan ni tulu g.15 - 25 ; baliku' g.30 - 50 ; funankè' g.70.

4 - Timinanw' - Gomimaw' g. 450 nyögùn ka kan ka dun don o don (to', kini', pomitèrè, nburu', furr...), ani sukaromaw'.

5 - Na buluw' ni jiri denw' kènè wali u tobilen bè sé ka dun fana bée sen fè. Olu ye kònd' dafalan nyuman ye. N'i danna nin suman hakè fòlen in ma a b'i fari' nafa a nyè' ma, nka tuma dò la a tè kòngò' bò i la, o la i bè se k'i tò dafa ni na buluw' ni jiri den ninun ye.

Balo ko nyuman' ye o suman sifa duuru lajèlen de ye hakèla don o don. Ni' kana cogo wèrè si t'a bò, awa a jate' ka kènè ni dòkòtòrò fura' bée ye. Furu sigi' ni joli sira degun' ni sukaro bana' ni Kònd' ja banbali', fuur..., a bè mògù kisi o bana kirikara caman in bée ma.

An bè sama Kolobo-Kalaba Ko caman fè, balo Ko nyuman in de nafa' ka bon o bée ye. Si' de ka gèlèn ni si yòrò ko' ye.

Bè y'a dòn maaya' tè taa kënèya' ni saniya' kò ; o Kuma', saniya' ni kënèya' sabatili', wajibi' don. Kuma caman t'an ma nin yòròni in na. An tè na nyè n'an m'a to jatew' ka kuma ; Kisè b'o la ka tèmè Kuma mugur kan. O na kè tama shièn nyuman ye, hakili jaka yèrè, min bè taasi' wele.

Fura Kèlaw' bè deli k'a jate san o san, maa dama min bè sa bana fè jamana' kònò. O t'u ka ci ntanya ye. Maa ba kelen o kelen, hakè min bè sa, o caya' n'a dògòya' bè bèn saya hakèla' ma ; an ka jamanaw' saya' hakèla' saya' 1963 san kònò.

saya' hakèla' :

Mali :	30 %.	(bi saba, ba kelen o ba kelen)
Bèlzik :	12,7 %.	
Fransi :	11,6 %.	
Kanada :	7,8 %.	
Kuba :	7,0 %.	

An ka don denw' dòròn ka saya hakèla' la. An ka jamanaw' den saya' hakèla' fana saja, 1951 ni 1962 sanw' kònò :

Den saya' hakèla' :

	1951	1962
Cekoslowaki:.....	49 %.	23 %.
Fransi :	43 %.	26 %.
Kanada :	35 %.	28 %.
Holand :	22 %.	15 %.
Mali ta' dògòyalen ye :		200 %.

Nin jate ninun b'a jira ko san tan ni kelen tèmènèn kònò (1951-1962), dà bòra den saya' hakèla' la. Cekoslowaki ta' jiginna tlankè' ju kònò. Caman bòra tòw' ta' la. Mali ka den saya' ka ca Holland ta' ye fo shièn 13 ! O ye dan tèmè' ye dèrè ! Nin bè dun bè sòrà mun fè tan ? An balemw', an ka taasi k'a dòn ala si ka kè tè. Nin kòrà' bè kènè' kan : nin tè sòrà foy fè jamanaw' maaya' yèrè kè cogo' kò.

An ka nin jamana dama dò ninun ka saha dònna' (médisèn') hakè' fana saja. Ni saha dònna' tla-tlala ka kenyè jamana denw bée cè, saha dònna kelen-kelen hè jù ni maa dama min ye, o hakèla' flè nin ye (1965 san' kònò) :

Sowietik jamana' :	418
Amerikèn Fa. a Jèlenw' :	543,5
Fransi :	650
Anglè jamana' :	680,3
Indi jamana' :	5.263
Mali (1970) :	38.230

An ka labitani da yòròw' fana saja. Ni da yòròw' tla-tlala ka kenyè jamana dènw' ni nyuan cè, da yòrò kelen-kelen bè maa dama min ye, o ye nin ye :

Sowietik jamana' (1965) :	96
Kuba (1964) :	175
Mali (1970) :	2.620

O tèmènèn kò, Mali jama 5.500.000 la, jiginni muso 135 dòròn pew de tun bè 1970 san'. Mali lamini wòorò faabaw' ta kun ye : 91 ye. Mali tò Kuuru-kaara kònò, jiginni muso' kun ye 44 ye ! Ni Mali duguba tòw jiginni muso' hakè' bòr'o la, jumèn bè to wula kònòna' jama' ye ?

+

+ +

Nin bée bée mun jira ? An ka jamana' sòrà', a maaya', a ka famuya', èlè a ka jièn latigè' munè bè bògò' la. Labitani bérè tè ; fura kè yòrò bérè tè ; jiginni yòrò bérè tè ; fura feere yoro bérè tè ; wa fura dlala' hakè' kèn bè i ko sarakata'. Fura dlala 11 dòròn pew de kun bè Mali kònò 1970 san'. Yani olu bée ka to dugubaw' kònò, ni cogoya kun kèra walasa u ni jamana' laadala basi dònna' ka jè, k'u ka dònnyia' n'u ka dabali' kafo kun tienna kelen na,

aninya kelen na, jigiya kelen na, o tun na kè nafa damantan' ye, Bée b'a dòn basi' dasilen bè an ka wula' kònò ; en ka fara fin fura kèla caman bè basi' dòn ; nka gèrè tè k'u la ; u tè jate fèn ye. O cogo hè di ?

Saha dònna' fana hakè' tè flè jama' caya' kòrà, sango wula kònòna', o ye tonon ye yèrè de saniya' ni kënèya' sira tègè' la. Saha' minarw' sèbè si tè yen ; fura' sèbè ma si tè yen. Sè è' bè fa so jama' kan ka far'o kan. Jamana denw' ma saha' sira' famu sang'u k'a sabati ; ka d'a kan ladamu' nyè' ma sin u ma a nyè' ma. Muso den ba tigiw' tè denw' ladon ko' dòn, u t'u saniya ko'

dàn a nyè' ma. Denw' bë figi-faga bla ; u bë nyèma nògù ; u bë nògù fin. Dumuni tòw', suman' shilenw nyàròkilen, dumuni ciènnenerw', nin bëe lajèlen bë ta ka sògù-sògù denw' kònà. A bë sòrù à ka ca, denw' muratò nògù finnen fililen bë to, nka musow' fan bëe ye sanu' ye ; sa a wuli' bë tigè kuma bëe ; wari' ni finiw' bë ta ka nin-nin mana-mana kow' la. Bana' bë cun denw' kan, k'u fari kolo' lajaba ka waati jan kè ni ba ebaaw' ma bò a kala' ma. Taa tè kè ni denw' ye fura kè yòrtòw' la fo ni bana' ye gli' don, k'i labèn bònè' fè. N'o bòra yen, an fè yan, kun finya' ni ciènniba' de bë kè : caman b'a fò : "nin tè fèn kè, nin tè fèn kè" ; n'o kèra bana ye, u b'u kan to tun : "è, a bagara n ma" ; wali : "nin ye ala ka kè ye". Nin miiriya' si tè dò wèrè ye kun finya' kò.

Jamana tòw dun na, se bë, wa cogoya lè. Saha' jiidilen bë. Maaw' bë ladamu, w'u bë saniya' ni kënëya' sira' taama. Kun finya' ni Kalanbaliya' mènna ka kélè cogo min, a tò bérè tè. Jamana dòw la, kalanbaliya' yérè si latumuna pew. O jamana denw' wasa' b'u yérè la. U jigi dan b'u yérè kan. U ka maaya' ye san sòrò. Ayiwa n'a ko an ka maaya' ka san sòrò, an ka kunna wolo ka wasa an ka jièn latigè' la, fa so jama' ka kan k'i cè siri nyè bëe lajèlen na ka famuya kë, k'u banba fa so kunna wolo' fè sira bëe lajèlen na. Famuya' dun tè san sòrò kalan' kò jamana' yérè kanw' na.

Jama' kun ko' ka kôrâ fèn bëe ye ; a hamina ko' ka girin fèn bëe ye ; a ka hèrè' de ye fòlù' ye. An k'o to an hakili" la, k'o minè an dusu' 1 a. Nka kelen b'a la, jamana denw', fantan jama' tè kunna wolo ka hèrè' sònà abada k'u sigilen to. Jigi si t'u la u yèrè kô. Fantanw' kelen-kelon tè foy bò, nka n'u jèra u bë kulu' nyun. Kalan', famuya nyini', cè siri', blaka suma t'a la. An b'an wuli kuma na, nàntè bi ma dugu jè.

Jiidili' hakèla' fana jate' bë miñé san.o san. Sata' mana ba
ba:jeta' la, o bë bèn jiidili' hakèla' ma.

Baje' hakèla'

Mali	56	%
Daomé	55	%
Kongo	47	%
Kanada	24,8%	
Fransi	18,1%	
Cekoslowaki	16,1%	

Nin jamana ninun ka jiidili' hakèla' flè :

Jiidili' hakèla' :

Méksik :	34	%
Mali :	26	%
Sowietik jamana'	11,1	%
Amerikèn Fe a ðelenw'	10,0	%
Anglè jamana'	6,9	%
Fransi :	6,5	%
Suèd :	5,8	%

Nin jate ninun bë mun jira ? A b'a da kënè' kan, ko baye ka
ca an fè ka tèmè jamana caman kan, k'a sabu dà kè muso-caman 'furu'ye. An ka baye'
hakèla' n'a caya bée, an ka jamana' jiidi hakèla' ka dògùn ; sabu, saya' ka ca
an fè ko jugu.

Nin bëe ye fën ye k'a fô kun wèrè de b'a la : a tè ko "ala" t'an fè ko an wolo' finnen bë. Dòw b'a miiri ko "ala" ka kè don ; ko da kan' don. A tè se ka famu o cogo' la. Min b'an ni jamana tòw cè, o tè dû wèrè ye saha' sabatili' kà. Saha' dun tè se ka sabati fo jamana' sòrò' ka bò bolo la pew ; an ka jièn latigè' sirilen kana to jamana si la ; fo kun finya' ka kèle k'a si latunu ; bëe lajèlen dama ka kenyè saha' sira tègè bëe la. Foroba nafolo' ka don fa so jama' mago' da' fè. Bëe lajèlen ka lajè, ka fura kè, ka ladon a nyè' ma ka sòrò i ma dòrùmè bò fura sara ye, wali labitani da sara ye. Elè fa so jama' ka kan ka makara saha' sira tègè' ni waleya' sira tègè' jan o jan na.

Fa so jama' bë ni sò ò' ni wusuru' ni saale min bò, a kun' ye jamana' ka dla ; u jigi' ka tugu, n'ka wasa u ka jièn latigè sira tègè bée lajèlen na. N'an ka maaya' n'an ka jièn latigè' ma nyènè bò fa so jama' hamina' sira tègè' la, foy kelen tè na sira' sòrò ka sabati. N'an tigèr'an yèrè la ka tugu maa wèrè la, an ka foy kelen tè na taa nyè. Hòranya' ni fa so denya' kuma' fò ka di, a latigè ko' de ka gèlèn.

I Saniya ba kuuru' :

A) Yèrè saniya' :

1/ Fari saniya' :

Foy tè kènèya' ni saniya' bò ; a ka girin nafolo' yèrè ma. Saniya' matarafa', wajibi' don. A yèrèw ka Cèdù lajè bani : a bë cogo di ? A kènè tè ; a lafulen bë ; a nògù finnen ; a nyènè sisilen. Mun ko sòn ?

Manya bë Cèdù la sa a ni waati bée, foy nà tè nkaranga' kò. Kaba' b'a kun' na. A tè ban k'a yèrè shièn. A sònih kòròla bée fin bë nògò' fè. A ka sira tè k'a tègè' ko ten san'a bë dumuni' kè. O ko sòn, a ni kòndà dimi misèn' ni tògù-tògùnin' tè ban. A tlo' bë to k'a dimi, foy nà tè nògò' kò. A t'a da' ko a nyè ma, sango ka s'a nyi' terekeli' ma. A nyiw' bë cua, k'a da' kasa' bò. Wa kuma bée a ni sumu' bë nyuan na.

Nin bée ye tiòrò ni degun ye, ni Cèdù kèn bë k'o da yèrè kan, saniya' sabatibaliya' y'a sabatu ye. Nin degun' dan tè a yèrè la. A tòrò' b'a so maaw' kan. A muso' bë to ka furuku a kòrò, k'i kò' don a na, mun ko sòn a nògòlen bë, a kasa' bùlen.

A ye Nci fana lajè : dan t'a ka saniya' ni kènèya' la ; a ta' ye ni sòn dya' ban. Mun na ?

Nci tè nògò' fè fiew ! O y'a ma tòrò ni degun bée lajèlen ye. A b'i ko don bée ni safunè' ye, ji saniyalen na fana. Nkaranga' kisè kelen, i t'a y'a la. A fari kolo' jèlen k'a saniya k'a nugu, k'a nòrò. A fura dama manya' ni kaba' m'a minè. A tègè' fana jèlen bë kuma bée ; a b'a sòniw' tigè ; nògò' tè don u kòrò. A ta'nen bë kòndà dimi' ni tògù-tògùnin' ma. W'a tè nyinè k'a tlo bo' bò. O ko sòn, a tè tlo dimi' fan dàn.

Nci mana dumuni' kè shièn ba tan, a b'a da' ko ka jè. I bë gèsè' de y'a da sa a ni waati bée k'a nyi' tereke ; o ye k'a nyi' jè pasi ! Ka sumu' fan tun'a na pèw. I tè sira' y'a da don si da kelen. W'a tè woro nyimi.

Nin bée ko sòn, a ka kènè. A lafiyalen bë ; k'a fari' fègèny'a kan, k'a ni sòn dya. N'a yèlèl'i fè, a bë ko i k'a sara.

Nci tè nyinè a kun sigi' kò fana: a bë to k'a kun sigi' tigè k'a da kènyè, k'a ka a ni safunè' ye.

O kuma, a bée nyè bë, n'an b'a fè ka kènèya, ka hérè', daamu', ni lafiya' sòrò saniya' la, i ko Nci, an ka saniya' bò a sira' fè fèrè-fètè.

2 Finila Saniya' :

Bée y'a dòn maa' ni fini nògòlen' kasa bùlen cè man nyi ; a bë bana' las'i ma ka d'a kan. Nkaranga' bë k'i la ka manya' bl'i la, wali farila bana wèrè ; k'a sabu' kè bana kisèw' ye. Hali n'i ye faantan ye, fininkolo' jèlen ka fusa fini nyuman' nògòlen tolilen y'i kan na.

N'i saniyara, i ka finiw' fana ka saniya ; i bë kisi bana' ma ; i bë fèrè; i ye io' bë maaw' dya. O nyuman' ye, to k'i ka finiw' ko ni safunè' ye, ji saniyalen na. Ni nkaranga' b'i ka finiw' na, a shu ji gonin' na. A bë nkaranga' n'a kiliw bée faa ; ani ni misèn', n'o ye bana kisèw' ye.

Kana to ka fini koronnen' don, u bë joli siraw' degun. Bée y'a dòn o tè ko bënta ye. Foy t'o la tòrò kà ; a b'i nina kili' degun. A y'a hakili' to denw' na o yòrò' la. O kuma, a ye to ka fini fèrèlen don ; o ye lafiya ye. A y'a jan to denw' na nènè kuma, ka fini girinman don u kan na. Den' kanna kolon fililen mana to nènè' na, mura' ni sògò-sògò' ni bana shi wèrèw b'a minè. O dun fura kèli' musaka' ka bon ko sèbè fèrè bò' ta' ye.

Sabara' ka nyi maa' sen' na sa a ni waati bée. Nka sabara' degunnen ko ma fò, sabu, i joli siraw' bë sèbè degun ; i senw' bë bana, wal'u cogo' bë cièn ; wali kelen u bë logo-logo. N'i tè sabara' don, i sen' bë se ka jogin cogo bée la : a bë kë i sen' bë da sa kan dibi' la, a b'i cin ; wali, a bë talon ka jogin. Buteli fèrèn', wali nègè' bë se k'i tigè ; jòni' wali pònti' bë se k'i shua. I sen' bë don nògò bée lajèlen na : i n'a fò bo', ji nògò'. O dun bë na ni mun ye ? Bana kisè caman, wali ntumu misèn caman bë don i sen' fè ka s'i kònà. Kònàna bana misèn caman (i ko sègèlèn, nkòrò shièn,...) sòrò sababu fl'i kòrò.

Nin bëe ye sira ye, an ka kan k'a sabati, an ka ta'a' ni hërë' ko sòn. Sabara' b'an kisi nin bana kuntan' ni kasara ninun bëe ma ; k'an sutura ka d'a kan fana.

+

+ +

3 Suman saniya' :

Suman saniya' fana, nafa bele-bele b'a la. Kana ici' kè ji jugu', wali ji saniyabali' minni' ye ; i bëe bana jugu' si caman de sòrd o sen fè, i ko : kònò boli', tògò-tògònin', kònò dimi', kaliya', wali fari guan jugu'. O dun ka jugu ko sèbè, sabu a bëe se ka kè maa' sabu' ye. To ka ji nyuman saniyalen' min, Ni se wèrè t'i ye, ni ji nyuman t'i bolo, a sènsèn, i ka sòrd k'a wuli san'i k'a min. Ji fièn' ka kan ka ko ka jè saga' ni waati bëe, ji flen' fana bëe ten. Kana ji' min k'a tò segi ji fièn' na ; wa kana sòn maa wèrè k'a kè. O kè sababu' ye ka kisi bana' yèlèmata di-di nyuarma' ma ; n'a bëe jènsèn jamana' kònò, i ko : sògò-sògònin jè'.

A ye to ka kòlòn' de tugu, gòngòni ni nyaigasa ni ji nògò' kana k'a kònò. Kana sòn banakò taa' ka kè kòlòn' kérè' fè, sabu san ji' b'a ko ka jigin a kònò. A bëe y'a dòn o bëe na ni bana' shi bëe ye. N'i bëe kòlòn' sen, a mabò nyègèn' na ka se mètèrè bi naani na.

Bua dijè' fana ji', ji saniyalen tè. A ka ca o ye ji sigilen caman ye yàrà kelen. Fèn o fèn ye nògò' ni ba'ja' ye, san ji' mana na, a b'u ko ka jig'a la. Bua di è' cè man nyi du' kònò sira caman na : a ji nògò' bëe se ka còndò ka kè kòlòn ji' la n'u ka surun nyuan na.

Bëe ka kan k'a dòn ba da' tè nyègèn ye. A ka kan ni saniya ye, sabu, faroba ji ta yàrà' don. O kuma', ba da' ka kan ka ladon ka saniya. Ba ji mana kè ji bolita ye cogo o cogo, a ka nyi a ka wuli san'a bëe min, sango carin bana' waati'.

Dumuni nyuman' dla ko nyuman' bëe maa' ni' hinè ; k'i ta'a bana jugu misèn caman ma. O kuma', an balemw', a y'a gèlèya nyè bëe ma, a yèrèw' o, gua so o, tobili minanw o, na fènw', dumuni', nin bëe ka saniya. A ye na fènw' ni sumanw bëe ta'a di mògòw' ni gòngòni ma. O sabatibaliya' de bëe na ni bana shi dònbaliw', ani tògò-tògònin' ni sògò-sògònin jè' ye. A kana sòn ka suman tò' ciènnen di maa kòròba ma, jango den misèn.

Sogo jugu', bagan banabaatò' sogo', nin si man kan ni dun ye. A bëe bana yèlèmata' las'i ma ; i ko : bon', ani caman wèrèw. I ka sogo' tobi k'a mò ko nyuman, o b'i kisi kaliya' ni bana kisè caman ma ; wa nònd kénè b'o cogo' ja. To k'a sebè kòrò wuli, nàntè i tè kisi sògò-sògònin jè' ma, ani bana shi wèrèw. Dumuni' marata minun bëe feere, i ko sogo hara, wali jègè maralen', i cogo dòn u na . Ni bara' fununnen don, a bëe gongolima, a man nyi, kan'a dun, a b'i bana.

Kana sòn ka jiri denw' ni nyuguw' dun fiew n'i m'u ko. Nin bëe de ye bana sòrd sababu' ye.

B/ Foroba saniya' :

1 Du saniya' :

Du kònàna' ni nògò' man nyi, wa fèn sarama tè. So kònàna o, du kònàna o, ani dafèla bëe lajèlen ni saniya' ka kan ; an ka to k'u furan k'nyuman sògòma' ni wula bëe. Ni sigi yàrà' ma saniya, fo k'a nyagasalen nàgàlen fililen to ten, fèn nyènèmaw' b'an kun ça : min y'i ko nyèbèrè', dabi', cinni fèn, nkérèn', furr... Bana kisèw' fana bëe caya kòlò-kòlò tè.

Nyinèw' ni totow minun flè nin ye, sababu jugu don : bana ncònw' b'u la ka yaala. Bëe b'a dòn di mògòw' ye bana' ye. Nògò' ni kasa toli' de b'u wele. Olu fana ye sababu jugu ye ka bana jugu' caya : a bëe yèlèma-yèlèma mògòw' fè minkè ; i ko sògò-sògònin jè', tògò-tògònin', ani caman wèrè.

Sosow' fana fa so' ye ji nògò min ye, olu t'an sigi nyuan ye, bari, sogo' ka cinni' de bëe suma' bla maa' na, i n'a fò den misènw' ka, kònò', n'o y'u ka jali bana dà ye. O la, bògò bù di è' ni daa kolonw' tè bën du kònò.

Shi so' ka kan ka fèrè ; ka fièn don yàrà' k'a la. Sumayaba', maa, funteniba. so' kònò, a bëe maa' bana.

An tè nyègèn min jate fèn ye, bana jugu caman bëe sòr'o fè. A kasa' yèrè bëe maa' bana fòlò, kuma tè di mògòw' bëe taa bana' kònò ti min doni k'a suur'an kan, n'u sigili' ye an ka sumanw' na. O kuma', nyègèn' datugulen ka nyi bada. O tèmènen kà, an delila k'a fò a ye, nyègèn' ni kòlòn' cè' ka kan ka janya, wa nyègèn' ni gua so' man nyi nyuan kòrò. A ye to ka nyègèn' ladon a nyè ma, ka to k'a ko. N'a se b'a ye, a ye to ka kasa tigèlan' kè nyègèn' kònò waati ni waati : kerezi. N'o se t'a ye, a bëe se ka sègènin' ji', wali ta ji' kè nyègèn' kònò, ni ntumuw' b'a la, a k'u faa. O ntumuw min bëe nyègèn' kònò, di mògòw' denw' de don. U bëe laban ka kè di mògòw' ye. O kuma', u ka kan ka faa faasi.

Sumunkun' man nyi du' da' fè : ka da di mògà kelen minun ni mashiba fèn caman kan. Kabi lawale' fo bi, siram fèn don. An k'an yèrè taya bagan nògòw' ma : misi bo', so bo', fali bo'... Sununkun' ka nyi a dama yòrù la, yòrù kérèn-kérènnenn. A bè se ka cè ka taa foro' nògòw' don ; a mana yèrèkè, tle' b'a baga jugu' faa. An k'an hakili to ka so dafèla binw' shièn ; saw' ni bunteniw' dogo yòrù' don.

A bè deli ka soso faalaw' ye, u bè don duw' kònò ka sisi' kulu, kelen, ka fèn nyènèma faa jiw' fiyè. O de y'an ka hèrè' ye. O n'a taa bée, an ka dumuni minarw' ni sumanw' taya o sisi' n'o jiw' ma ; sabu donkònòw' don. Shèw' fana man kan k'o fèn nyènèmaw' faalen tun, nòntè u bè sa ; w'o shè salenw' fana man kan ka dun.

Carin bana' la, a n'a tèmènen kò, fèn o fèn bè maga banabaatù' la, a n'a bè maga fèn o fèn na, nin bè ka kan ka saniya : min ka kan ka ko, o bè ko ; min ka kan ka jeni, o bè jeni ; min ka kan ka da tle' la ka don dama dò kò, o bè da tle' la. Dòw ka bana' tèmènen kò, wajibi' don so' ka sèri ni laso' ye : i n'a fù zon'.

N. SAMAKE

M. DUKURE

GANA MAAYA' LABEN COCO'

Don bè se ka kè nin da kunw' nyè' na ka da Timòski ka nyinini' kan :

- Bosow' ka maaya' bolo da baw'.
- kélè masaw' ka nafoloba koronò'.
- jièn latikèba min bè sema, n'a taamashinyè' bè minè El Walaji moniman' fè.
- Kò Kan jamanaw' sira taama ba sigilen'.
- kabila jè min sintin' ye maaya' fara-farali ni mara misèn Kélè masaw' jò da bonyè' ye.
- Sòrò kan sòrò ko' -
- jago' bangeli', min t'a jiidili' ye.

I - DUGULEN KAFOW'

Sènè' ni bagan mara' jiidili', n'o taamashinyè' ye mògòw' sigi yòrù yèlèmè' ni ci kè bugu sigi ko' jiidili' ye, o de Kòmna ka na ni baara' fara-farali ye. Bi-bi in na an ka dònniya' y'a lajèya k'a fù sènè' ni bagan mara' ma fereke bada o dinyè bolo in kan. Nka J. Sure Kanal nyuman na, jago dugubaw' n'u baara kérèn-kérènnenn' tè taa sòròkan sòrò' kò, min ye sahili kungo fè jagoba' ba sinsin, n'a kèra kasaraw' nyè sigi ye, ni dà dunna a la seliw' ni sànniw' sen fè.

Sòrò kan sòrò' bè se k'a to, nka wajibi tè, mògà dama dònnin ka a dò nyèbaya, ka a dò den juguya ka jama' kumaniya ; a b'a to férèbaanti sèrè' bè jama' tnò bù, a b'a to maaya sèrèw' bè bange.

Dugulen kafo' kònò, n'o ye Farafinna maaya' soden fòlò' ye, sòrò' bè labèn n'a ma kè ni sèrè bénbaliya' bangeli ye. Nka sòrò kan sòrò' den juguyali' maa dama dònnin fè, o bè na ni sèrè tnò bù' ye.

Bon da', n'o ye balima kulu ye, o caman jèlen de ye Dugulen kafo' ye ; a ka ca a nyè kun' bè bùnzòn kòrò' Kun kòròba' bolo. Balima sira in bè se ka kè fa bon da walima ba bon da ye.

Bon da' bèe y'a dama sòrò bolo ye. San o san bon da kun tigi' bè ga' bèe nin yòrù foro d'a ma fa dugu kolo' la, ninka yòrùw jira minun bè foroba ci kè.

Bon da' la ani dugu' kònò, cè ni muso, ni denmisèn ni n'a kòrò ka baara kétaw' bù nyègùnna' nana ni flan sèrè sigi' ye, k'o dòw kè gundola tònw ye, a cè la bè, a muso ta bè.

Nka fo k'a da jira k'an bë waati min na, an ma maana ni sëbën si sôrð min kér'an ma sababu ye k'o tân ninun ko dòn. Nka Arabu sëbènni kélaw' ye Tunka faama dugu' jè tuw' n'a sora' dòw ko fô ; o ni tân ko in Kényè man go, nka farati' b'a la. Maa bë se ka sam'a fè, k'a bisiki dugulen kafo in Kéra kelenya' ni jèmu se' hukumu kâñà min bôra jè nyôgân kafo fôlô' la. Nka ni sôrð dësè' tun bë maa tñâ bô' bali, a kâni tun bë na ni dugu kolo nyuman nô fè kélè' ye sigi nyôgân kafow' ni nyôgân cè.

Kélè' de maana ni jonya' ye ; jugu minénen bë fara a minèbagaw' ka bon da' kan. Jonya' némè-némèni kéra tñâ bô' ye. Sahili kungo fè jagoba' ye cogo wèrè don jonya' na Sudan tlebi yan fan na. Idrisi ko Ganakaw' tun bë binkanni kélè' wuli ka don Galamu jùn minè' na.

II - KELE MASAW'

Kabila kun da, dugu' wali kafoba wèrèw kâñà, kun tigi' tun tè dô wèrè ye fôlô foroba fèn' marabaa kô ; a tun bë boloma dêmè ka da a jô da kérèn-kérènmenw kan diinè' ni kélè kô' la. Kélè' kéra sababyye k'a to kélè masaw' y'o dijâna boloma dêmè' n'a boloma fara' yèlèmè ka kë jagoya baatraw' ye, ka da bâara' tlali' kan, wali kélè sariya ïarabalaw' kan. O faama ci kë' ni boloma fara' de nana ni sôrðkan sôrð' dà korondoni' ye maa dama donin fè, n'o ye sahili kungo fè jagoba' ba sînsin .

Kélè' ye marama fèn dila' wajibiya. A kéra sababu ye ka guan tugu' ni numunya tâw' jiidi dugubaw' ni misènnaw' kâñà. San-kémè XIII nan na, daga dila' ni geseda' tun ma fara ka bû sènâkè' la fôlô.

Gana Masaba faya' de kéra Sudan tlebi yan fan' faya fôlô' ye. A ko fôra Arabu sëbènni Kélaw' fè san-kémè VIII nan na. Maana bûlaw' k'o waati' y'a sôrð faya in ye san-kémè caman kë ka ban.

Faama sérè sifa fla tun bë Masaba fa a in kônd :

- Jago faama sérè' (Masa bon da' sen b'o la.)
- Manton masa faya' faama sérè', sôrð kan sôrð' dûman bë minun fè. Jago' ni dugubaw' jiidili' nana ni bolola baraw' jiidili' ye.

(bariw', kulew', daga dilalaw', flen kalalaw', sanu faalaw', numunw'). Kélè masaw' ka jèmu sérè min ni Tunka ka se' ma kun a fè, o de ye Masaba faya' cili' lateliya Almorawidiw' témènen ko. Sôrð' sira munu-mununenw' y'a to faama sérè' binni' ma bërè cièn manton masa faya' ka sôrð' ye.

Sôrð da bolo' nôgoya', dugulen kafo', sôrð sira munu-mununenw', de tun bë na ni ' politiki da kunw' ni "sôrð da kunw" dan farali'ye, nka o t'u wale nyônya' bëe bali, ka d'a kan sôrð' lakikaw' de ye Gana Masaba faya' jiidili' n'a viriwali' nyè' ye.

Kélè masa "Gana" min ni faya' se' tun man kan, o ye karabali faya' kë ka se wèrè fara a ka diinè' ni kélè' sebaaya' kan, n'o ye sérè masina dà ka nafa' makaranni' ye.

Maaya' labèn cogo' jô daba bë Gana Masaba faya Kun taa' la. O Kun taa' nyè' flè nin ye :

- Kunbi Sale sigili Sahili yani bi tile' cè.
- Sènè' ni bagan mara' jiidili'.
- Jamana moggow' bugunni' ni Maraka ci Kë bugu sigi'.
- Sôrðkan sôrð' bangeli' —————> bon da jonya'.
Sahili Kungo fè jagoba'.

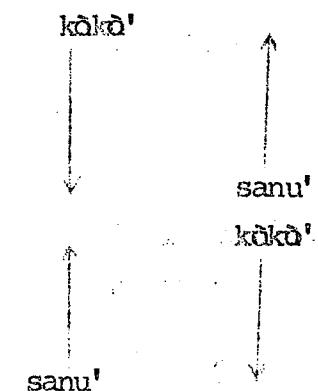
Sahili Kungo'

Nyaamèw'

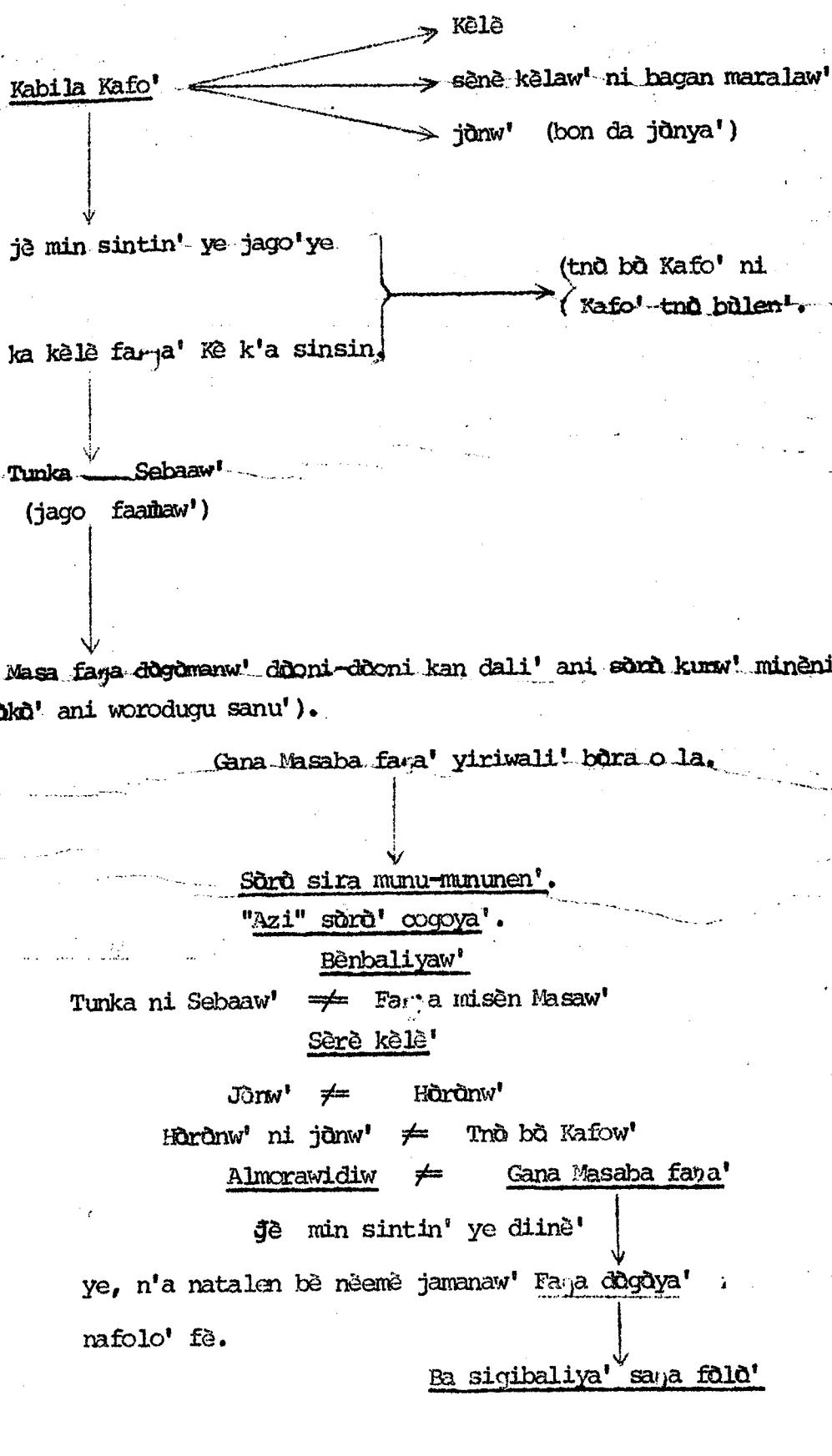
Sahili (jigin yârò wajibiyalen')

Faliw' ni moggow'

Banbuku ni Bure

Kényèka fè nyaamèw tun tè se ka témè sahili' kan, ayiwa worodugu faliw' fana tun bë ten. O darantan de ye sahili kë jigin yârò wajibiyalen ye.

Kan ko' jate minè'

"Bamanan kan' mabèn' " ye kan ko' nyè' fèsèfèsè, ka sèbèn cogo dà da' jira. Nka sòsòli caman ni fèla caman da jiralen, an nana kan ko' jate' minè tigi-tigi sèbèn' suguya bée dò kan (sebèn' nyè 300 yirika), ka n'a dankaniya ko nàgòyaba bè se ka kè kan ko' sèbèn ko' la :

1) Tarabu in b'a jira jònjòn ko kanmaw' ferekeli' ka dàgò ko sèbè ka da kuma' fò yòrù' kan. Kanma 7.134 cè la, 12 dòrùn de bè se ka fereke kuma' kòhù. O Kuma, a bè bén dan fara ka kè kanmaw' ni nyuan cè, n'u bè se ka fereke, i n'a fò 1966 kan ko' sariya' tigè 6 nan y'a yamaruya cogo min.

2) An ka jate minè' kòsd, an y'a kòlsì ko sèbè k'a dàn faranfasilen' ni faranfasibali' de fereké ka ca ko sèbè. O témènen kò, faranfasilan' ye da nyèlan dà ye, da nyè sigi' taalan dà don, o kò, faranfasilan ko' ye dorokolen' ba ju' ye cogo min, a jate minè' bè na ni bamanan kan' sèbèn ko' n'a kalan ko' nàgòyaba ye.

An ye dama ko min ko faranfasilan ko' la, o bè cogoya' kun kan. Wale' dafa' ye sugufla ye : da fa min ye fèn masina' ye, ani min ye cogoya' ye (u danfara ka nàgùn) Hali ni cogoya' faranfasilen don, faranfasilan tè k'a la.

Misali'

1) Cè' ye banfula' don a kun' na.

(Cè'), (banfula') ni (kun'), nin bée ye fèn masina' faranfasilen ye. (Banfula') ni (kun') ye walé' (don) fèn masina' da fa' ye.

2) cè' bè taa a kun fè.

Nin yòrù in na, (Kun) bè wale' (taa) da fa ; a ni blankò' (fè) tè se ka fara, fèn masina tè, cogoya' don, a dun faranfasilen don, (a faranfasibali bè se ka to bamanan kan mènna dòw fè).

M. DUKURE

A. BARI

Kan yèlènnan'

	Sébènw'	TG	Nön.	Ny. F.	M.G.	TD
Kibaru	1	79	11	11	0	27
Kibaru	2	30	1	8	0	11
Kibaru	3	44		2	0	18
Kibaru	4	49		3	0	15
Baara Kalah'		78	11	11	0	26
Nsirin' dantigè'		25	11	11	0	25
Banyèrèye		84	11	4	4	24
Kabako		135	11	33	10	18
Tabali		93		16	5	10
Nantan		119	3	45	2	19
Tomonna da siri saw'		208		52	4	26
Jigiba ka sogo nyini'		22	11	10	2	5
Batu ta mori'		9		0	0	2
Kim Ji Sun ka Séb.		243		14	1	26
Saniya' ni Kènèya'		163	5	83	0	5
Saha Ladamu'		300	6	119	10	16
Saha' baro'		111	21	33	4	10
		141	12	41	28	3
Donniya Sira'		132		8	0	2
Gana maaya' lab.		12		0	0	1
Mabèn' do-		271		1	0	31
San' ciènna, jatètè		177	2	12	5	17
Laban fèn'		53		2	2	2
KAFOLEN'		43	2.578	205	499	66 21 220 1.127

jate miné'

WG	D.Wèrè	W.D.	B.D.	B = W	B = T	B-Fwèr.	Kafolen'
20	1	0	1	21	1	1	81 1 1 41 11 11 234
26	1	0	1	9	1	1	41 11 11 93
41	0	1	7	0	10	1	0 1 1 126
48	2		7	0	7	1	0 1 1 138
64	0	1	28	0	71	2	31 1 1 210
22	0	1	0	1	0	0	0 1 1 79
96	0	1	6	1	0	1	2 1 1 233
108	6		10	9	12	7	2 1 1 379
101	1	0	5	0	10	1	2 1 1 282
92	0	1	2	0	5	1	1 3 1 318
151	0	1	30	1	16	9	1 2 1 546
18	0	1	2	0	1	0	2 1 1 63
14	0	1	0	0	1	2	1 0 1 28
127	0	1	31	1	4	7	1 8 1 619
121	0	1	7111	1	9	6	7 5 1 482
249	4		16	21	34	12	7 11 1 883
93	0	1	5	0	19	3	0 1 2 320
107	3		12	3	11	3	1 3 1 432
54	2		10	1	12	12	1 1 1 286
17	0	1	2	0	2	1	0 1 1 56
137	1		43	0	9	19	13 1 1 722
133	0	1	12	1	16	7	5 2 1 449
77	0	1	5	0	6	3	1 1 1 157
1966	18		269	1411	206	108	1 63 29 12 7 134

- INFORMATION -

Sous Commission de Bambara

PROPOSITIONS POUR AMELIORER L'ORTHOGRAPHE
DU BAMBARA (G. GALTIER)

1°) Notation des voyelles ouvertes

Pour permettre de noter les tons au dessus des voyelles nous proposons : " " et "o" à la place de "è" et "à".

Nous préférons " " et " " à tout autre signe pour les raisons suivantes :

- ils laissent la place libre pour marquer les tons.
- ils sont déjà en usage dans des pays africains voisins du Mali (exemple : Ghana; Haute-Volta, Sierra Leone, etc).
- ils sont faciles à se procurer pour l'utilisation dans les imprimeries.

2°) Notation des tons lexicaux

L'unanimité semblant s'être faite au profit de la notation des tons lexicaux hauts, ce sont ceux-ci que nous proposons de marquer.

L'intérêt de la notation des tons lexicaux est uniquement la distinction entre des paires minimales. Aussi nous proposons de marquer le ton haut sur les mots de ton haut membres d'une paire minimale (ton haut/ton bas).

Exemple : Sà : maison so : cheval
 Kôno : ventre kono: oiseau

Il semble aussi plus pratique de ne pas noter le ton au dessus des morphèmes grammaticaux (conjonctions, postpositions, auxiliaires, etc) et du verbe "ko" (dire). Ceci permettra d'avoir une écriture plus économique et de faire la distinction entre certains mots de ton haut qui seraient autrement écrits de manière identique.

Exemple : yé : voir ye : être, à pour, etc
 kô : affaire ko : dire

Dans notre perspective, l'accent de ton haut fait partie de l'image graphique du mot. Aussi doit-il être conservé sans modification dans les mots dérivés et les mots composés.

Exemple : nôgo : sale nogo : facile
 lanôgo: salir nogoya : faciliter

3°) Les tons grammaticaux (défini et indéfini)

La distinction entre défini et indéfini est très mal perçue par de nombreux locuteurs bambaras dans le cas des mots simples. Il nous semble donc inutile de la noter. D'autre part l'apparition du défini ou de l'indéfini étant dictée par le contexte, leur notation n'apporte aucune information supplémentaire.

Dans le cas des mots composés, la distinction entre défini et indéfini est notée par le découpage des mots : un seul bloc dans le cas d'un indéfini, deux blocs dans le cas d'un défini.

Exemple :

- (1) musotâgo (ou muso-tâgo) un nom de femme
- (2) muso tâgo : le nom de la femme
(dans l'exemple, "muso" est indéfini ; dans l'exemple "muso" est défini).

Il n'est donc pas nécessaire d'introduire des signes supplémentaires pour distinguer le défini de l'indéfini.

4°) Le découpage des mots composés

Dans les groupes de mots où chaque élément garde son individualité tonale, les mots doivent être écrits séparément.

Exemple :

an faso dugukolo : le sol de notre patrie

Dans les mots composés formant une unité tonale, on pourra selon le cas souder les différents éléments ou les séparer par un trait d'union.

On soudera les composants dans les cas suivants.

- mots composés très fréquents et consacrés par l'usage.
- mots composés dont la lecture ne pose pas d'ambiguité et où il facile de reconnaître les différents constituants.

Exemple : dance' : frontière

maliden : malien

On séparera les composants par un trait d'union dans les cas suivants :

- mots composés d'un nom et d'un adjetif.
- mots pour lesquels le trait d'union permet de faciliter la lecture (exemple : mots très longs).

<u>Exemple =</u>	naniye-nyuman	= bonne volonté
	farafin-jamana	= pays d'Afrique noire

Bien sûr, une fois posées des règles, l'usage permettra de décider de nombreux cas ambigus.

Exemple de texte

Tinye de be labân

Mali ani Otiwolta ka mûgu ni kise-ta nyôgon kama dance-kô la, o ye kabâ-kô ye, k'a dâ siginyogonya, hadamadenya ani ben minw be a jamanadenw ni nyôgon cê, kabîni lawale la, fo ka se bi ma.

Anw be min fo o la, o de ye jama k'a hakili sigi, k'i jigi dâ sorodasiw kan. An b'an faso dugukolo kan, wa mogo-si te se k'an wuli ka bo a kan ni fanga ye.

A dance-kô, hali n'a nyénabora farafin-jamana-wèrew nyémogow ka naniya-nyuman sababu la, a be nyénabo tinye ani laadiriya de kan. A be nyénabo Malidenx ka nafa de kan, hali sika kise-keilen t'o la.

An te ban mogo ka kuma ma de. Nka, an te son mogo k'an danbe lanâgo.

Valeurs	Phonologique	semantique
Paires minimales	+	+
Non-apparié	+	+

LES 4 REGLES

Les tons et de la composition:
des mots composés

Règle 1

1°) Les monosyllabes le ton bas n'est pas noté

Ex : INDEFINI ! DEFINI !

so' (une maison) ! so (la maison)

so' (un cheval) ! so' (le cheval)

Kén (une graisse) ! Kén' (la graisse)

2°) Les polysyllabes

La dernière voyelle des polysyllabes est toujours
de ton haut, on ne le note pas.

Règle 2 :

Après un ton haut, on ne note plus de ton.

a) Les disyllabes

Ex : INDEFINI ! DEFINI !

fini fdu fonio) ! fini' (le Fonio)

fini (du tissu) ! fini' (le tissu)

kôlo (une noix de karité) ! kôlo' (la noix de karité)

b) Les trisyllabes

INDEFINI ! DEFINI !

fitine (une gde querelle) ! fitine' (la grande querelle)

fitine (une lampe à huile) ! fitine' (la lampe à huile)

nimogo "un parent par alliance" ! nimogo' (le parent par alliance)

B - LES Mots Composés

Dans les mots composés bambara, le déterminé (DE)
se place après le déterminant (DA) à l'inverse du Français.

Règle 3 :

Tout déterminé est de ton haut

ig ea

Règle 4 :

Ecrire en un seul mot tous les composés dans lesquels le déterminant est indéfini.

Ex : 1) muso + togo (-musotôgo : un nom de femme

(-musotôgo' : le nom de femme

(-muso' tôgo : un nom de la femme

(-muso' tôgo' : le nom de la femme

2) muso + sosoli (-musôsosoli : une dispute de femme

(-musôsosoli' : la dispute de femme

(-muso' sosoli : une dispute avec la femme

(-muso' sosoli' : la dispute avec la femme

3) mosi + muso (-morimusoso : une femme pieuse

(-mòrimusoso' : la femme pieuse

(-mòri muso : une femme du marabout

(-mòri muso' : la femme du marabout

4) mori + togo (-mòritogo : une nom de marabout

(-mòritogo' : le nom de marabout

(-mòri' tôgo : un nom du marabout

(-mòri' tôgo' : le nom du marabout

5) muso + figin + yoro (musojiginyôro : une maternité

(musojiginyôro' : la maternité

(muso' jiginyôro : un lieu où est descendu la femme

(muso' jiginyôro' : le lieu où est descendu la femme.

H. MACASSA

REGLES DES TONS ET DES COMPOSÉS

Nous proposons la formulation nouvelle suivante de l'article 6 du décret n° 85/PG fixant l'alphabet pour la transcription des langues nationales.

ARTICLE 6 :

Dans les langues où il existe des tons, seul le ton haut est indiqué par le signe du ton haut (') sur la première voyelle et seulement lorsqu'il est nécessaire, pour éviter une confusion. Le ton haut est indiqué sur les voyelles ouvertes : è et ô par l'accent circonflexion : ê et ô.

Le ton grammatical fera l'objet de dispositions particulières :

Nous proposons en outre des règles suivantes, après maintes recherches pratiques et reflexions.

I - Accents grammaticaux

Règle :

Seul le substantif simple, désiré ou composé, c'est à dire désignant, porte en haut et à droite le signe du déterminé ('), sauf dans les cas suivants :

1) Lorsqu'il est immédiatement suivi de :

in, min, jumèn, bée et le pluriel correspondant, ainsi que les adjectifs cardinaux : kelen, fla....

2) Lorsqu'il cesse d'être objet pour devenir, seul ou associé à une post-position, un complément circonstanciel.

II - Groupe tonal :

Règle 1 :

Les éléments d'un groupe tonal (composé-substantif ou ensemble substantif et épithète) s'écrivent séparément sauf dans les cas suivants

- composés d'un élément et des post-positions

(na

la (nè et ma

(ra

- composés où (n) sert de lien.

- composés constituant un nom propre de personne, de ville, de lieu, etc.

Règle 2 :

Dans un groupe tonal comportant l'adjectif numéral cardinal, celui-ci est lié à l'élément précédent par un trait d'union.

Les éléments des doublets semantiques et des onomatopées sont séparés également par le trait d'union.

NB : Est circonstanciel, tout complément indirect qui a perdu son caractère d'objet .